

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาถึงวาทกรรมในสงครามอิรัก ได้จัดรูปแบบของการทบทวนวรรณกรรม ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องวาทกรรม
2. วาทกรรมของสื่อมวลชน
3. แนวคิดเกี่ยวกับสื่อมวลชนและหนังสือพิมพ์
4. แนวคิดและทฤษฎีในการอธิบายเกี่ยวกับตัวบทและวาทกรรม
 - ทฤษฎีสัญญาวิทยาและโครงสร้างนิยม
 - แนวคิดและทฤษฎีเชิงวิพากษ์
 - World System Theory (แนวคิดทฤษฎีทางรัฐศาสตร์ : ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ)
5. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่องวาทกรรม¹

การศึกษาเรื่องวาทกรรมของสื่อหนังสือพิมพ์ไทยในกรณีสงครามอิรักนั้น พบว่าวาทกรรมเป็นสิ่งที่สามารถวิเคราะห์ได้ในหลายมุมมองมากและสามารถให้คำอธิบายได้หลายทฤษฎี แต่เนื่องจากเรื่องของวาทกรรมเป็นแนวทางในเชิงวิพากษ์ ผู้วิจัยจึงให้ความสำคัญแก่ทฤษฎีในเชิงวิพากษ์เป็นหลัก แต่สงครามอิรักเป็นประเด็นทางการเมืองระหว่างประเทศ คือ ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ พร้อมทั้งพันธมิตรที่ต้องการก่อสงครามฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่ต่อต้านไม่ต้องการให้เกิดสงครามฝ่ายหนึ่ง และฝ่ายคู่สงคราม คือ ประเทศอิรัก ดังนั้นจึงมีทฤษฎีทางรัฐศาสตร์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย

ก่อนที่จะเข้าสู่ทฤษฎีต่าง ๆ จะกล่าวถึงประเด็นของการศึกษาก่อนเป็นอันดับแรก นั่นคือวาทกรรม โดยจะกล่าวว่าการศึกษาวาทกรรมนั้นได้มีผู้กล่าวเกี่ยวกับการศึกษาวาทกรรมว่าอย่างไร

¹ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, วาทกรรมการพัฒนา : อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น (กรุงเทพมหานคร: วิชาษา, 2543), น. 9-11.

โรบับโดยเริ่มต้นจะกล่าวถึงนักคิดเรื่องวาทกรรม คือ พูโกต์ แล้วเข้าสู่เรื่องที่ศึกษา คือวาทกรรมของสื่อมวลชน ดังนี้

มิเชล พูโกต์ ชาวฝรั่งเศส เป็นผู้เสนอความคิดเกี่ยวกับวาทกรรม และได้มีการศึกษาและให้ความคิดเห็นเกี่ยวกับวาทกรรมโดยนักคิดและนักวิชาการมากมายจากหลายประเทศ ซึ่งผู้ที่สนใจเกี่ยวกับวาทกรรมส่วนใหญ่ จะเป็นผู้ที่สนใจในกระบวนการทางเลือกที่ให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่มีความคิดเห็นเป็นของตนเอง มีวัฒนธรรมของกลุ่ม/พวก การให้ความหมาย และการตีความ การมองปรากฏการณ์ อย่างเป็นองค์รวม ไม่ให้ความสำคัญกับการลดทอน (Reduction) เพื่อสามารถแจ่มชัดและให้ผลการพิสูจน์ทางสถิติ อิทธิพลความคิดของพูโกต์ ได้รับการยอมรับและมีชื่อเสียงมากในต้นคริสต์ทศวรรษที่ 1970s

วาทกรรม ไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นอย่างเป็นระบบ (Constitute) โดยมีวัตถุประสงค์หรือเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง ที่จะครอบงำความคิดและการกระทำของคน กลุ่มคน โดยที่ผู้ที่ถูกครอบงำนั้นรู้ตัวและไม่รู้ตัว ด้วยการครอบงำระบบความคิด ความเชื่อ ค่านิยม ทศนคติ ซึ่งส่งผลต่อการกระทำของคน หรือกลุ่มคนที่ถูกครอบงำ และสามารถถ่ายทอดจากคนหนึ่งไปยังบุคคลอื่น ๆ หรือถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่ง ไปยังคนรุ่นต่อ ๆ ไปได้ วาทกรรมที่ถูกสร้างขึ้นจะมีเอกลักษณ์ (Identity) คือมีลักษณะเฉพาะของ วาทกรรมชุดนั้น ๆ มีการให้ความหมายขึ้นชุดหนึ่ง (Significance) ซึ่งเป็นที่ยอมรับและแผ่กระจายออกไปในวงกว้าง (Valorize) และอิทธิพลของวาทกรรมสามารถที่จะกำหนดตัวตนของคน / กลุ่มคน รวมทั้งสามารถให้มีการดำรงอยู่และล่มสลายของวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่งได้

วาทกรรมทำหน้าที่เก็บกดหรือปิดกั้น (Subjugate) ชุดของความหมายอื่น ๆ หรือเอกลักษณ์อื่น ๆ ที่อยู่ในสังคมนั้น แล้วทำให้เอกลักษณ์นั้น ๆ ค่อย ๆ เลือนหายไป หรือการเข้าไปแทนที่ วิธีการคือ การสร้างวาทกรรมขึ้นชุดหนึ่งซึ่งเป็นที่ยอมรับแล้วแผ่กระจายออกไป จนกลายเป็นวาทกรรมหลักของสังคม (Episteme) ทำให้วาทกรรมอื่นที่มีอยู่ในสังคมที่เป็นเรื่องใกล้เคียงกัน ถูกลดความสำคัญลงไปเรื่อย ๆ ยกตัวอย่างเช่น วัฒนธรรมตะวันตกที่มาทับสื่อตะวันตก และได้รับความยอมรับโดยสร้างวาทกรรมขึ้นมาชุดหนึ่งว่าวัฒนธรรมตะวันตกคือความทันสมัย และทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นคือความล้าสมัยทำให้วัฒนธรรมท้องถิ่นถูกละเลยและลบเลือนไปในที่สุด

ในแต่ละสังคมจะมีวาทกรรมหลายชุดและวาทกรรมแต่ละชุดอาจอยู่ด้วยกันในสังคม เช่น ศาสนา ประเพณี การศึกษา ระบบการปกครอง เป็นต้น แต่ในสังคม วาทกรรมเรื่องเดียวกัน อาจมีความสอดคล้องกันหรือไม่สอดคล้องกันแต่ถ้าไม่ขัดกันก็ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง ซึ่งถ้าเกิดความขัดแย้งกันรุนแรง อาจก่อให้เกิดความวุ่นวาย จนเข้าปะทะปะทะกันได้ เช่น ความเชื่อใน

ลัทธิการปกครองแบบสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ ชัดแย้งกับความเชื่อในลัทธิการปกครองแบบประชาธิปไตย เคยก่อให้เกิดความขัดแย้ง จนเกิดสงครามเย็นไปทั่วโลกมาแล้ว

การยกตัวอย่างเรื่องของวัฒนธรรมตะวันตก จะช่วยให้เข้าใจว่า วาทกรรมสามารถก่อให้เกิดการกระทำที่เรียกว่าภาคปฏิบัติของวาทกรรม (Discursive Practices) ได้ชัดเจน คือ เมื่อเชื่อว่าวัฒนธรรมตะวันตกคือความทันสมัย ก่อให้เกิดการแต่งกายแบบตะวันตก การรับประทานอาหารแบบตะวันตก การมีระบอบการปกครองแบบตะวันตก การฟังเพลง ภาพยนตร์ การรับฟังและชมข่าวสารจากตะวันตก ทำให้เกิดความเชื่อว่า ตะวันตกมีความเหนือกว่าตะวันออก การยอมรับโดยศิโรราบต่อชาติตะวันตก การเป็นอาณานิคมทางความคิดและการกระทำ โดยไม่ต้องใช้อาวุธเข้าเช่นฆ่าประหารกันแต่ประการใด

ฟูโกต์ กล่าวว่า ในทุกสังคม การผลิตวาทกรรมจะถูกควบคุม คัดสรร จัดระบบ และแจกจ่ายภายใต้กฎเกณฑ์ชุดหนึ่ง ซึ่งมีหน้าที่พลิกแพลงเพื่อให้คนในสังคมมองไม่เห็นถึงอำนาจ และอันตราย ความน่าเกลียด น่ากลัวของวาทกรรม เพื่อให้วาทกรรมนั้นครองความเหนือกว่า และสามารถดำรงอยู่ได้ในสังคม ตัวอย่างที่สามารถชี้ให้เห็นชัดเจน ของวาทกรรมในบริบทนี้คือ กฎหมายที่ไม่ได้บัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรแต่ได้รับการยอมรับจากสังคมโดยทั่วไป ที่ห้าม หรืออนุญาต ให้ทำ หรือ ไม่ให้ทำ บางสิ่งบางอย่าง

ฟูโกต์เชื่อว่าแหล่งที่มาของกฎเกณฑ์ ได้แก่อำนาจ เป็นอำนาจที่ได้รับการยอมรับและสามารถอำพรางตนเองในการทำงานของมัน ได้แก่ จารีตประเพณี แต่อำนาจไม่ได้มีความหมายในเชิงลบเท่านั้น อาจมีความหมายในเชิงบวกได้ด้วย ฟูโกต์ สนใจความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และอำนาจ เขาชี้ให้เห็นว่า ความเชี่ยวชาญเฉพาะด้านทำให้คนคนนั้นมีอำนาจที่จะชักจูงให้คนทั่วไปเชื่อตามและยอมรับ แม้แต่ความรู้ทั่ว ๆ ไปก็สามารถแสดงอำนาจให้คนคล้อยตามได้ เช่นในสังคมไทยตามชนบท ครู เป็นผู้มีความรู้มักได้รับการยอมรับและความนับถือ จากผู้คนในหมู่บ้าน เช่นกัน

ความสำคัญอันยิ่งยวดของอำนาจ คือ อำนาจสร้างความรู้ เอกลักษณะ และความจริง ซึ่งอาจจะไม่ใช่ความจริงแท้ก็ได้ และความรู้มีพลังอำนาจที่ยิ่งใหญ่ที่สามารถทำให้มนุษย์ถูกลดค่าลงกลายเป็นสิ่งที่ถูกศึกษาเพื่อตอบสนองต่อความอยากได้ความรู้ เช่น กรณี ที่คนไข้ เป็น กรณีศึกษาการรักษาโรคบางอย่าง ด้วยข้ออ้างเพื่อการเสียสละให้แก่โอกาสที่จะเอาผลของความรู้ไปพัฒนาใช้กับการรักษาให้แก่คนอื่น ๆ ต่อไป

แนวคิดในการศึกษาวาทกรรม (Discourse Analysis)²

ฟูโกต์ กล่าวว่า การศึกษาวาทกรรมควรศึกษาภาคปฏิบัติของวาทกรรม เพื่อศึกษาว่าอะไรเป็นเอกลักษณ์ของตัวบท อะไรคือสิ่งที่ครอบงำในขณะเดียวกันสิ่งนั้นก็เบียดอะไรไว้ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. คือการพยายามศึกษาและสืบค้นถึงกระบวนการ ขั้นตอน ลำดับเหตุการณ์ และรายละเอียดปลีกย่อยต่าง ๆ ในการสร้างเอกลักษณ์และความหมายให้แก่สรรพสิ่งที่ห่อหุ้มตัวเรา อยู่ในสังคมในรูปของวาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรมว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ ว่า มีความเป็นมาอย่างไร มีการต่อสู้ช่วงชิงการนำ (Hegemony) ในการกำหนดกฎเกณฑ์ว่าด้วยเรื่องนั้น ๆ อย่างไรบ้าง มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคล สถาบัน สถานที่ เหตุการณ์อะไรบ้าง และผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการสร้าง, รวมตลอดถึงการเก็บกด ปิดกั้น, สิ่งเหล่านี้ของวาทกรรมมีอย่างไร กล่าวคือ หัวใจของการวิเคราะห์วาทกรรมอยู่ที่การพิจารณาค้นหา โดยการทำให้สังคมกลายเป็นวัตถุเพื่อการศึกษา คือ การพิจารณาถึงภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรม คือ “วัตถุธรรมของวาทกรรม” โดยมีวาทกรรมเป็นตัวกำหนดให้เกิดวัตถุธรรมของวาทกรรม

2. ภาคปฏิบัติของวาทกรรมจะเป็นตัวกำหนดขอบเขตของสิ่งที่พูด/สิ่งที่ศึกษาว่าพูดเรื่องอะไร พูดอย่างไร ใครเป็นคนพูด จึงจะได้รับความหมายสื่อสารกันรู้เรื่องและเป็นที่ยอมรับของสังคม นอกจากนี้ภาคปฏิบัติของวาทกรรมยังทำให้ผู้พูดมีอำนาจและความชอบธรรมที่จะพูด โดยพูดตามกฎเกณฑ์ของวาทกรรมเรื่องนั้น ๆ เช่น ครูพูดเรื่องการสอน พระพูดเรื่องศาสนา นักวิเคราะห์ให้พูดเรื่องการเมืองการขึ้นลงของดัชนีหุ้น เป็นต้น

3. มนุษย์ หรือ ผู้พูด เป็นเพียงผู้กระทำตาม/ตอกย้ำ/ผลิตซ้ำ (Enact) กฎเกณฑ์ ของสิ่งที่พูด มากกว่าคิดค้นหรือสรรสร้างระบบ/กฎเกณฑ์ใหม่ขึ้นมา เพราะผู้พูดพูดตามกรอบของวาทกรรมที่เป็นตัวกำหนดว่าใครจะเป็นผู้พูด พูดอะไร พูดเมื่อไร และพูดอย่างไร หมายความว่า เรื่องเดียวกันแต่สถานของผู้พูดต่างกัน ต่างสถานที่และต่างโอกาส ความหมายจะต่างกันด้วย เช่น นักเศรษฐศาสตร์ พูดถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในโทรทัศน์ ย่อมมีความน่าเชื่อถือถือว่าการสัมภาษณ์ คนขายของข้างถนนออกโทรทัศน์ในเรื่องเดียวกัน

4. การวิเคราะห์วาทกรรมไม่ได้ให้ความสำคัญกับสิ่งที่พูดนั้นว่าเป็นจริงหรือเท็จ แต่ให้ความสำคัญกับกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำกับให้คำพูดนั้นเป็นไปได้ กฎเกณฑ์นี้อยู่ในภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรม ดังนั้นการวิเคราะห์วาทกรรมจึงอยู่ที่ วาทกรรม และภาคปฏิบัติการของวาทกรรม ไม่ใช่

² เรื่องเดียวกัน, น. 12-14.

การเมือง เศรษฐกิจ สังคม หรือวัฒนธรรมที่การวิเคราะห์หื่อนินยมทำกัน แต่ พูโกต์ กล่าวว่า วาทกรรมมิใช่ทางผ่านหรือแสดงออกของความปรารถนา แต่วาทกรรมคือตัวความปรารถนา และหากดูจากจากประวัติศาสตร์ที่ผ่านมาวาทกรรมมิใช่เป็นเพียงผลลัพธ์อันเกิดจากการต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงระบบของการครอบงำ แต่วาทกรรมในตัวของมันเองคือการต่อสู้และการครอบงำ วาทกรรมคือตัวอำนาจที่ต้องเข้าไปจัดการ/ยึดเอาไว้

5. กระบวนการของการวิเคราะห์วาทกรรมจะเริ่มต้นว่าอะไรคือสิ่งที่กำลังศึกษา หรือวาทกรรมของสิ่งที่ศึกษาคืออะไร เป็นการตั้งคำถามที่ต้องการสืบค้นว่าเอกลักษณ์และความหมายของสิ่งที่เรากำลังศึกษานั้นถูกสร้างขึ้นมาได้อย่างไรและมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรบ้าง (Formation and Transformation) “กระบวนการในการทำให้สรรพสิ่งกลายเป็นประเด็นปัญหาที่ต้องได้รับการศึกษา/พูดถึง” (Problematization) การหาความหมายของการวิเคราะห์วาทกรรมไม่ใช่การค้นหาความหมายที่ปกปิดซ่อนเร้นอยู่ในสิ่งที่ต้องการศึกษาตามแนวทางของทฤษฎีการตีความ (Hermeneuticist) หรือตามแนวทางของกลุ่มที่เป็นนักทฤษฎีแนวทางโครงสร้างนิยม (Structuralists) กระทำกัน แต่เพื่อศึกษาถึงชุดของกฎเกณฑ์ที่เป็นตัวกำหนด/สร้างความหมาย (Form) ให้กับสิ่งที่ศึกษา และสามารถเชื่อมโยงไปถึงอำนาจในสังคมและระหว่างสังคมว่าใครเป็นผู้มีอำนาจและความชอบธรรมที่จะพูดถึง

6. เมื่อทราบวาทกรรมที่ศึกษาคืออะไรแล้ว ต้องศึกษาว่ามีกฎเกณฑ์อะไรกำกับการพูด การเขียน การคิดในเรื่องนั้น ๆ และสิ่งนั้นมีหน้าที่และบทบาทอย่างไรในสังคมคือดูภาคปฏิบัติจริงของวาทกรรมในเรื่องนั้น ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงโยงใยของเครือข่ายของสภาพสังคมที่วาทกรรมชุดนั้นดำรงอยู่ว่ามีรายละเอียดอย่างไรบ้าง

งานของพูโกต์ ได้รับความสนใจและขยายผลออกไปสู่นักคิดในแนวทางอื่น ๆ ทางสังคมศาสตร์ รวมถึงทางนิเทศศาสตร์ Norman Fairclough ได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับวาทกรรมไว้ชื่อ Media Discourse กล่าวถึงการศึกษาวาทกรรมของสื่อมวลชนไว้ เป็นที่น่าสังเกตว่าวาทกรรมเป็นแนวทางที่มีการศึกษาล้ำกึ่งกับวิธีการของโครงสร้างนิยมที่ให้ความสำคัญเกี่ยวกับกฎเกณฑ์ที่กำหนดหรือสิ่งที่บังคับให้มีการปฏิบัติตามกฎเกณฑ์นั้น ด้วยการครอบงำการกระทำของผู้คน แต่วาทกรรมต่างกับโครงสร้างนิยมตรงที่ โครงสร้างนิยมศึกษาเฉพาะกฎเกณฑ์ที่ครอบงำผู้คนไว้ ในขณะที่วาทกรรมศึกษาทั้งสิ่งที่ครอบงำและผลที่ตามมาด้วย นั่นคือศึกษาว่าได้มีกระบวนการสร้างวาทกรรมอย่างไร รวมถึงผลที่เกิดขึ้นจากวาทกรรมนั้นด้วย รวมเรียกว่าภาคปฏิบัติของวาทกรรม เช่น ในสงครามอิรักมีอะไรที่เป็นกฎเกณฑ์ที่สมควรให้การยอมรับหรือไม่ยอมรับในการก่อสงคราม และวาทกรรมนั้นคืออะไร และมันได้เก็บกดสิ่งใดไว้ เช่นวาทกรรมที่ประธานาธิบดีจอร์จ ดับเบิลยู บุช กล่าวว่า ชัดดีม สุสเซน เป็นเผด็จการกดขี่ประชาชน (ละเมิดสิทธิมนุษยชน) เพื่อครอบงำให้

ประชาคมโลกยอมรับการที่จะก่อสร้าง โดยอาศัยกฎเกณฑ์ที่กำหนดคือ อุดมการณ์ประชาธิปไตย แต่สิ่งที่ถูกกีดไว้คือ อเมริกาไม่ได้เป็นผู้พิทักษ์โลกที่จะสามารถเข้าไปบังคับประเทศไหนก็ได้ และประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน ก็ได้รับเลือกตั้งจากชาวอิรักถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นสิ่งที่ถูกกีดไว้คือความชอบธรรมในการเป็นผู้นำของประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซนนั่นเอง และสิ่งที่เป็นวาทกรรมคือความไม่ชอบธรรมในการเป็นผู้นำของประธานาธิบดีซัดดัมฮุสเซน

การที่ประธานาธิบดีบุช พุดในสถานภาพของการเป็นประธานาธิบดีของชาติมหาอำนาจที่กำลังคุกคามที่จะก่อสร้างกับอิรักยอมทำให้ผู้พุดมีอำนาจในการพุด พุดเรื่องอะไรคือพุดเรื่องการเป็นเผด็จการของซัดดัม ฮุสเซน ภายใต้กฎเกณฑ์อุดมการณ์ประชาธิปไตยที่เป็นเอกลักษณ์ของตัวบท หรือคำพุด สิ่งที่ชูโดดเด่นของวาทกรรมคือ ความไม่ชอบธรรม สิ่งที่ถูกรับกอดคือความชอบธรรมในการเป็นประธานาธิบดีในระบอบประชาธิปไตย ผลของวาทกรรมคือความชอบธรรมที่จะบุกประเทศอิรักและจับประธานาธิบดีซัดดัมให้ลงจากอำนาจและสถาปนาการปกครองระบอบประชาธิปไตยแบบที่อเมริกาต้องการขึ้นมา ทั้งหมดนี้คือ วาทกรรมและภาคปฏิบัติของวาทกรรม

แต่วาทกรรมจะเกิดขึ้นไม่ได้แพร่หลาย หากไม่ได้มีการสร้างวาทกรรมโดยผ่านกระบวนการหนึ่งที่จะทำให้วาทกรรมนั้นแพร่กระจายออกไปทุกมุมโลก นั่นคือ สื่อมวลชน ที่ทำหน้าที่สร้างตัวบทขึ้นมาใหม่จากคำพุดของประธานาธิบดีบุช แล้วแพร่กระจายออกไปทั่วโลก ซึ่งจะมีส่วนอย่างมากให้วาทกรรมชุดนี้เข้าไปครอบงำผู้คนจากทั่วโลกได้หรือไม่ได้อีกทีหนึ่ง นั่นจึงเป็นที่มาของวาทกรรมของสื่อมวลชนที่ Norman Fairclough จะกล่าวถึงดังต่อไปนี้

วาทกรรมของสื่อมวลชน

Media Discourse (Norman Fairclough, 1955) วิเคราะห์เกี่ยวกับวาทกรรมของสื่อ และได้เขียนหนังสือเกี่ยวกับการวิเคราะห์วาทกรรมของสื่อ โดยเขามีความเห็นว่าการวิเคราะห์วาทกรรมจากสื่อจำเป็นต้องมีการวิเคราะห์ภาษาและ การวิเคราะห์วาทกรรมผ่านภาษาเป็นสิ่งที่ได้รับความนิยมมากที่สุด โดยวิเคราะห์ความหมายของ Text และรูปแบบ (Form) ซึ่ง Text มีความหมายหลากหลาย และผู้รับอาจตีความออกไปต่าง ๆ กัน เพราะ Text ไม่ได้มีความหมายเดียว และอาจมีผลต่อผู้รับต่าง ๆ กัน แต่วาทกรรมทางการสื่อสาร จะเกี่ยวข้องกับ Text และภาคการปฏิบัติของวาทกรรม

ภาคปฏิบัติของการของวาทกรรม เกิดจากวิถีทางที่ผู้ทำงานด้านสื่อ หรือองค์กรของสื่อ สร้างวาทกรรมขึ้นในรูปของ Text และภาคปฏิบัติของวาทกรรมของสื่อมวลชนคือ Text production โดยผ่านบริบททางสังคม Socioculture ของสื่อ

และวาทกรรมนั้นถูกรับโดยผู้รับสาร ซึ่งผู้รับสาร จะตีความหมาย ของ Text ร่วมกับ บริบททางสังคม Socioculture ของผู้รับสาร แล้วมีพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา (ภาคปฏิบัติของวาทกรรม)

Fairclough ค้นพบว่า บริบททางสังคมและวัฒนธรรม Socioculture จะช่วยแยกแยะ ให้เห็นความแตกต่างของสถานการณ์ต่าง ๆ และมีผลอย่างมากต่อการวิเคราะห์วาทกรรม เพราะ ลักษณะเฉพาะของแต่ละสังคมจะมีส่วนอย่างมากในงานวิจัยทางการสื่อสารที่ศึกษาถึงกลุ่ม และ เจ้าของสื่อ (เช่น เจ้าของสำนักข่าว เป็นต้น) การวิเคราะห์วาทกรรม เป็นความพยายามที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ ระหว่าง ตัวบท กับภาคปฏิบัติของวาทกรรม Discourse Practice และบริบททางสังคมและวัฒนธรรม สำหรับกรอบแนวคิด สามารถศึกษาได้จากการทำ หน้าที่หลากหลายของ ตัวบท ซึ่งการตีความ และหน้าที่ของ ตัวบท มักจะเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน คือ อาศัยการเชื่อมโยง ระหว่างตัวแทน Representation และเอกลักษณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน เช่น ข่าวสงครามอิรัก เรื่องราวจะบอกถึง พบศพของผู้คนจำนวนมากในหลุมแห่งหนึ่งในอิรัก ซึ่ง ประชาชนชาวอิรักเข้าใจว่าเป็นผู้สาบสูญระหว่างการปกครองประเทศของประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน ซึ่งตัวบท มีเพียงเท่านี้ แต่ตัวแทน ของ ตัวบท คือ ตัวแทนของสิ่งที่แอบแฝงอยู่ คือ สิ่งที่ต้องการบอกกล่าวว่า ประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน เป็นเผด็จการที่โหดร้าย เช่นฆ่าประชาชนโดยไม่ ผ่านกระบวนการยุติธรรม เป็นต้น ซึ่งผู้รับสารจะมีการแปลงสาร Transform ให้เข้ากับสภาพบริบท ทางสังคมและวัฒนธรรม ของผู้รับสาร เช่น บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่เป็นประชาธิปไตย จะ มีความเห็นว่าเผด็จการเป็นสิ่งไม่ดี อุดมการณ์ทางการเมืองที่ดี ควรเป็นประชาธิปไตย และ มี กระบวนการยุติธรรมที่ดีด้วย พร้อมทั้งวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับศีลธรรม จะปฏิเสธการ ทำลายล้างชีวิตในลักษณะนี้ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม นั่นคือ อุดมการณ์ทางการเมืองแบบ ประชาธิปไตย และวัฒนธรรมที่มีศีลธรรม ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของสารและผู้รับสาร ที่มาควบคู่กับ การตีความในตัวบท ที่สื่อส่งมา

นอกจากนี้ อุปมาอุปไมย Metaphor ซึ่ง Fairclough กล่าวว่า มีผลต่อการขับเคลื่อน สังคม เพราะอุปมาอุปไมยจะแสดงให้เห็นมุมมองและผลประโยชน์ที่ต่างกันและให้ความหมายทาง อุดมการณ์ที่แตกต่างกันด้วย นี่คือการวิเคราะห์วาทกรรมของสื่อผ่าน ตัวบท สื่อ จะ สร้าง ตัวบท ที่มีลักษณะเป็นตัวแทนของโลก และสร้างความสัมพันธ์ (ความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยง ระหว่าง พื้นที่สาธารณะ และพื้นที่ที่เป็นส่วนตัวของผู้รับสาร) และความเป็นเอกลักษณ์

การวิเคราะห์วาทกรรมที่สื่อสร้างขึ้น จะต้องวิเคราะห์ผ่าน ตัวบท และ บริบททางสังคมวัฒนธรรมในด้านต่าง ๆ ได้แก่ การเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อและอุดมการณ์ เป็นต้น (Representation-The ideational function) ความสัมพันธ์ในสังคม และอำนาจ และความ เป็นเอกลักษณ์ (Relation and Identity - The interpersonnes function)

บทบาทของสื่อไม่เพียงเป็นตัวแทนของโลกแต่ยังเป็นเรื่องของเอกลักษณ์ คือการที่สื่อ สร้างความเป็นตัวตน (self) ค่านิยมของสังคม (ได้แก่ บริโภคนิยม,ปัจเจกชน) และผลของสื่อที่มี อิทธิพลต่อผู้รับสาร และวาทกรรม เป็นสิ่งที่สร้างสรรค์ความเป็นจริง และรูปแบบของความรู้

ภาคการปฏิบัติของวาทกรรมจะเป็นกรอบแนวคิด (Framework) ในการวิเคราะห์ วาทกรรม โดย Norman Fairclough กล่าวถึงอิทธิพลของสื่อสารมวลชนและการศึกษาวาทกรรม ของสื่อดังนี้

อิทธิพลของการสื่อสารมวลชน และการศึกษาวาทกรรมของสื่อ

1. ประเภทของสื่อที่ต่างกันจะให้ผลต่อการสื่อสารต่างกัน และตัวแปรของ เวลา และ สถานที่ จะเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย ในขณะที่เทคโนโลยีสมัยใหม่จะสามารถข้ามตัวแปรทั้งสองไปได้ เช่น การเสนอข่าวผ่านดาวเทียม หรือระบบเคเบิลที่สามารถส่งข่าว หรือ Text ได้ทีเดียวพร้อมกัน ทั่วโลก เหตุการณ์ที่เกิดใน สงครามอิรัก สามารถเห็นแทบจะพร้อมกันโดยไม่มีอุปสรรคของเวลา และความห่างไกลของสถานที่เข้ามาเป็นตัวแปรอีกต่อไป

2. คุณค่าของสื่อมวลชน อยู่ที่สื่อสามารถเชื่อมโยงระหว่างพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ ส่วนตัว ได้ (Chain of Communication) สื่อมวลชนสามารถทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างเรื่อง สาธารณะและเรื่องส่วนตัวได้ คือ สามารถทำให้เรื่องส่วนตัวของใครคนหนึ่งกลายเป็นเรื่อง สาธารณะ และเรื่องสาธารณะกลายเป็นเรื่องส่วนตัว เช่น การขึ้นค่าทางด่วนซึ่งเป็นเรื่องสาธารณะ เมื่อสื่อเสนอ ตัวบทของสื่อออกไป กลายเป็นเรื่องที่มีการวิพากษ์วิจารณ์ และกลายเป็นเรื่องส่วนตัว ของผู้ใช้ทางด่วนที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น หรือ กรณีที่คนเมายาบ้าจับนิสิตหญิงของ เกษตรศาสตร์เป็นตัวประกันเป็นเรื่องของผู้เสียหายคือนิสิตเกษตรและครอบครัวแต่เมื่อสื่อเสนอไป ว่านิสิตเกษตรเสียชีวิตเพราะคนเมายาบ้าฆ่าตาย เรื่องนี้กลายเป็นการวิพากษ์ของสาธารณชน (Talk of the Town) กลายเป็นเรื่องสาธารณะที่ต้องมีการป้องกันตัวประกันอย่างดี การช่วยตัว ประกันต้องมีผู้เชี่ยวชาญเฉพาะ และเป็นความผิดพลาดของตำรวจหรือไม่ และเรื่องนี้เป็นความ ปลอดภัยในสวัสดิภาพของผู้คนที่อาจจะเกิดกับใครก็ได้ เช่นเดียวกับเรื่องผู้นำอิรักก็เป็นเรื่องของ อิรักแต่สื่อมวลชนสร้างวาทกรรมขึ้นมาชุดหนึ่งว่าผู้นำอิรักมีอาวุธร้ายแรงเป็นภัยต่อชาวโลก เรื่อง

ของอิรักจึงไม่ใช่ของอิรักแต่เป็นเรื่องของชาวโลกที่อาจจะได้รับอันตรายจากอาวุธร้ายแรงของอิรักนี่คือ (Chain of Communication)

3. รูปแบบของสื่อ (Form) รูปแบบของสื่อที่ต่างกัน จะให้ผลต่อการมีส่วนร่วมของผู้รับสารต่างกัน เช่น ภาพยนตร์ หรือละครโทรทัศน์ ผู้รับสารจะเห็นทั้งภาพและเสียงเห็นความต่อเนื่องของเรื่องราว ดังนั้นการตีความจะเป็นไปตามที่ผู้ส่งสารมากกว่าสื่อที่ใช้การอ่านหรือการฟัง เช่น เรามักจะได้ยินคนอ่านหนังสือวิพากษ์ว่าภาพยนตร์ที่สร้างมาไม่ตรงตามที่เขาคิด เพราะการอ่านต้องใช้จินตนาการ ซึ่งจินตนาการและการตีความตาม ตัวบท ในวรรณกรรมนั้นต่างกันนั่นเอง แต่คนดูภาพยนตร์ที่ไม่ได้อ่านหนังสือเรื่องนั้นมาก่อนก็จะมีแนวโน้มที่จะเข้าใจตามทีภาพยนตร์เสนอเป็นต้น ในกรณีของสงครามอิรักรูปแบบของหนังสือพิมพ์ที่ผู้อ่านสามารถสร้างจินตนาการได้ เพราะผู้รับสารเมื่อรับสารเรื่องอิรักจากหนังสือพิมพ์จะสามารถแยกตัวออกมาพิจารณาได้เองว่าจะเชื่อหรือไม่เชื่อ ในขณะที่การรับข่าวจากโทรทัศน์ ผู้รับสารที่ถูกทั้งภาพและเสียงดึงดูดและโน้มน้าวให้ไปไปตามข่าวได้ง่ายกว่าและโอกาสที่จะแยกตัวออกมาพิจารณาเป็นเรื่องยากอย่างยิ่ง

4. แบบของวาทกรรม วาทกรรม ในรูปแบบของภาษา คือ รูปแบบของการใช้ภาษาเป็นตัวแทน โดยมีมุมมอง ที่เป็นเอกลักษณ์ และมีภาคการปฏิบัติที่เป็นเอกลักษณ์ด้วย ภาษาแต่ละภาษาจะมีเอกลักษณ์ในการสื่อสารเป็นแบบของตนเอง การใช้ภาษาพูดหัวข้อของหนังสือพิมพ์จึงมีความสำคัญมากเพราะหนังสือพิมพ์มีพื้นที่จำกัดในการพูดหัวข้อ ดังนั้นการใช้พื้นที่ดังกล่าวในการสื่อข้อความให้ผู้อ่านเข้าใจได้ตรงกันกับสิ่งที่ผู้เขียนต้องการ และดึงดูดให้เกิดความสนใจจึงเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก การพูดหัวข้อโดยใช้คำอุปมาอุปไมย เช่น “เงินจางใจ” เป็นการใช้อุปมาเกี่ยวกับสภาพการณ์ในสงครามอิรักได้ดีแสดงถึงความไม่เป็นธรรมโดยใช้คำสั้น ๆ ทางภาษามาเป็นสื่อสร้างความเข้าใจอันเป็นเอกลักษณ์ของภาษาไทย

5. รูปแบบของการเป็นเจ้าขององค์กรสื่อมวลชน ก็มีผลต่อวาทกรรมของสื่อ คือ การรวมสื่อประเภทต่าง ๆ เข้าไว้ด้วยกัน ทำให้อิทธิพลของการแพร่วาทกรรมมีสูงขึ้นอย่างมาก และทำให้เขากลายเป็นเจ้าของอุตสาหกรรมทางวัฒนธรรมด้วย เช่น CNN หรือสำนักข่าว Reuter เป็นต้น ที่ผลิตข่าวทั้งทางหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ และเคเบิล ย่อมทรงอิทธิพลในการสร้างวาทกรรมและแพร่วาทกรรม เพราะวาทกรรมชุด ๆ หนึ่ง ได้แก่ข่าวสงครามอิรักสามารถถูกสร้างขึ้นในทิศทางที่เจ้าของสื่อต้องการและแพร่ออกไปได้ทั่วทุกมุมโลกพร้อมกัน

6. คุณดมการณ์ของสื่อ เข้ามามีอิทธิพลในการวิเคราะห์สื่อ เพราะการส่งวาทกรรมของสื่อในรูปแบบของ Text จะมีคุณดมการณ์ของสื่อมาเป็นตัวกำหนดตัวบท ด้วยว่าจะเป็นอย่างไร ตัวบทของสื่อ จะทำหน้าที่ด้านคุณดมการณ์ ภายใต้การควบคุมของสังคม ในขณะที่สื่อก็จะมีอิทธิพลในการเปลี่ยนแปลงสังคมด้วย คือมีความสัมพันธ์แบบปฏิสัมพันธ์ คือต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน

และสามารถสร้างความเปลี่ยนแปลงของกันและกันได้ เช่น จักรวรรดินิยมสื่อส่วนใหญ่เป็นของประเทศประชาธิปไตยตะวันตกดังนั้นจึงมีอุดมการณ์แบบประชาธิปไตยติดมาในข่าวด้วย

7. ในกระบวนการส่งและรับสาร ในที่นี้คือ ตัวบท เมื่อสื่อผลิต ตัวบท ออกมา ทั้งสื่อและผู้รับสาร จะมีทั้งการแปลงสาร และการเป็นตัวแทน อยู่ด้วย จนได้สิ่งที่เรียกว่า ตัวบทสุดท้าย Final Text คือ เมื่อประธานาธิบดีบุชพูด สื่อจะเขียนข่าวขึ้นมาจากสิ่งที่บุชพูดด้วยการเข้ารหัสทางภาษา (การแปลงสาร) ผ่านสิ่งที่แฝงอยู่ในตัวผู้ส่งสารเช่น บุชพูดเรื่องเผด็จการ ผู้เขียนข่าวมีอุดมการณ์ประชาธิปไตยก็อาจจะเขียนข่าวไปในแนวทางประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน (การเป็นตัวแทน) แล้วได้เป็นตัวบทสุดท้าย ผู้รับสารคือคนอ่านที่อาจจะมียุทธศาสตร์ประชาธิปไตยก็เห็นด้วยกับสารที่ได้รับก็เห็นสมควรที่จะบุกอิรัก การก่อสงครามจึงเป็นสิ่งชอบธรรมในความคิดเห็นของทั้งผู้ส่งสารและผู้รับสาร

8. การวิเคราะห์วาทกรรมจำเป็นต้อง ศึกษาเกี่ยวกับ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม คือ ต้องวิเคราะห์ตามเนื้อหาของสภาพสังคม และวัฒนธรรม ด้วย เพราะสิ่งนี้จะเป็นตัวแปรในการวิเคราะห์การได้ความหมาย (significance) ใน ตัวบท และการแปลความหมายผ่านการแปลงสาร และการเป็นตัวแทน ซึ่ง บริบททางสังคมและวัฒนธรรมนี้ ได้แก่ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง วัฒนธรรม ค่านิยม ทศนคติ เป็นต้น ข่าวสงครามอิรักเมื่อสำรวจจากโพลของหนังสือพิมพ์พบว่า ประชาชนในประเทศสหรัฐอเมริกาและอังกฤษ เห็นด้วยกับการก่อสงครามเป็นส่วนใหญ่ แต่ ประชาชนในประเทศแถบตะวันออกกลางกับไม่เห็นด้วย ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรม ศาสนา ค่านิยมที่เป็นบริบทในสังคมต่างกัน

9. การวิเคราะห์วาทกรรมจะวิเคราะห์เฉพาะ Text อย่างเดียวไม่ได้ ต้องวิเคราะห์ภาคปฏิบัติของวาทกรรมด้วย เพราะผู้ศึกษาสามารถตรวจสอบ และสืบสวนเกี่ยวกับวาทกรรมได้จากภาคปฏิบัติของวาทกรรม เช่น ในกรณีสงครามระหว่างอังกฤษและอเมริกาเข้าใจมติอิรัก ต้องศึกษาว่าสื่อมวลชนนำเสนอข่าว อะไร และ อย่างไร นี่คือ ภาคปฏิบัติของวาทกรรม นั่นคือ เสนอข่าว “อะไร” คือ Text “อย่างไร” คือ Socioculture Context ข่าวอะไร คือข่าวอิรักแพ่งสงคราม อย่างไร คือแพ่ด้วยความชื่นชนยินดีของอเมริกา

ภาคปฏิบัติของ Media Text นั้น นักสื่อสารมวลชนจะมีบทบาท ในฐานะของแหล่งของข้อเท็จจริง และนำไปสู่เนื้อหาสาระที่เป็นข้อเท็จจริง ผู้รับสารจะทำการจัดอันดับและเรียงลำดับสารตามประสบการณ์ มากกว่าตามความคิดเห็น นอกจากนี้มุมมองของเขามที่มีต่อโลกจะเป็นตัวกำกับสิ่งที่เขาตีความ หรือเข้าใจเมื่อเขาได้รับ Text และ Media Text จะเข้าไปมีบทบาทในบริบทที่ผู้รับสารใช้ในชีวิตประจำวัน

หนังสือพิมพ์ไทยจะเสนอข่าวในฐานะของแหล่งข้อเท็จจริงและให้เนื้อหาสาระของข่าวที่เป็นข้อเท็จจริง ส่วนผู้รับสารเป็นผู้ที่จะเรียงลำดับข้อเท็จจริงที่ได้ตามประสบการณ์ เช่น เขา

ให้ความสำคัญกับเหยื่อของสงครามอันได้แก่ประชาชนอิรัก เขาก็จะให้ความสำคัญกับเนื้อหาในส่วนของผู้บาดเจ็บล้มตายก่อนและสิ่งที่เขาไม่สนใจก็อ่านเลยผ่านไปและมุมมองของเขาไม่เห็นด้วยกับสงครามเขาก็จะไม่พอใจกับการก่อสงครามเป็นต้น

10. ผลที่ได้จากความคิดรวบยอด (Concept) ที่ได้จาก Media Text ก็คือ ผลผลิตของรูปแบบของการแปลงสาร คือ สารจะผ่านไปยังผู้รับสารอย่างเป็นระบบ โดยผ่านการพูดคุยจากผู้รับสารคนแรก หรือรูปแบบของการสื่อสารอื่น ผ่านเวลา และสถานที่ ไปจนถึงผู้รับสารคนสุดท้าย โดยผ่าน ห่วงโซ่ของการสื่อสาร (Chain of Communication) ของปรากฏการณ์ทางการสื่อสาร เช่น การรับสารว่าประชาชนชาวอิรักล้มตายจากสงครามเป็นจำนวนมาก มากกว่าทหารของฝ่ายสัมพันธมิตร และฝ่ายอิรักรวมกันเสียอีก ผู้รับสารอ่านข่าวแล้วพูดคุยวิพากษ์วิจารณ์กัน สิ่งนี้เรียกว่า (Chain of Communication) หลังจากพูดคุยกันแล้วมักจะมีความคิดเห็นไปในทางใดทางหนึ่ง เช่น ไม่พอใจที่เกิดสงครามไม่เห็นด้วยกับสงครามสิ่งนี้คือความคิดเห็นรวบยอด (Concept) ที่ได้จาก Media Text นั้นเอง

11. การเปลี่ยนแปลงของวาทกรรมสื่อ เป็นผลสะท้อนของการส่งเสริม (Promotion) ในบริบทต่าง ๆ เช่น การค้า การเมือง พรรคการเมือง ที่สื่อจะแพร่เข้าสู่พื้นที่สาธารณะโดยผู้รับไม่รู้ตัว เช่น ผ่านสื่อทางการบันเทิงต่าง ๆ หมายความว่า วาทกรรมสามารถถูกกลบเกลื่อนหรือเปลี่ยนแปลงได้ และสื่อก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงของวาทกรรม เช่นผู้ที่ไม่ได้ปักใจว่าจะเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยกับสงครามเพราะเห็นว่าเหตุการณ์ไกลตัวไป แต่สื่อสามารถเปลี่ยนแปลงวาทกรรมมาได้โดยทำให้เชื่อว่าอิรักมีอาวุธร้ายแรงที่เป็นภัยกับชาวโลก ซึ่งอาจมีผลต่อประเทศตนเองถ้าอิรักยิงขีปนาวุธเข้ามา หรือในกรณีคนไทยอาจถูกภาวะน้ำมันแพงถ้าเกิดสงคราม ผู้รับสารหรือคนอ่านหนังสือพิมพ์จึงไม่อยากจะให้เกิดสงคราม เป็นต้น

หลังจากการศึกษาวาทกรรมว่ามีมิติอย่างไรบ้างแล้ว จะต้องหาวิธีการในการศึกษา

การวิเคราะห์วาทกรรมของสื่อของ Fairclough

1. การศึกษาวาทกรรมผ่านตัวบท Text ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาที่นิยมใช้กันมากคือ ทฤษฎีสัญญาวิทยาและโครงสร้างนิยม เพราะแนวทางของการเกิดวาทกรรมที่ฟูโกสร้างขึ้นมา นั้นใกล้เคียงกันกับวิธีการทางสัญญาวิทยาและโครงสร้างนิยมอย่างมาก คือ ศึกษา ตัวบท (Text) การสร้างตัวบท (Text production) และการบริโภคตัวบท (Text consumption) แต่การอธิบายปรากฏการณ์ต่างกัน

วิธีการในการอธิบายของวาทกรรมจะเป็นในแนวทางวิพากษ์ ซึ่งมีธรรมชาติของ ทฤษฎีหรือ กระบวนทัศน์ทางเลือกที่เชื่อว่าสังคมมีความไม่เป็นธรรมมีการเอาเปรียบกัน และ จะต้องเผยแผ่ความจริงเรื่องความไม่เป็นธรรมนี้ให้คนในสังคมทราบและหาแนวทางในการสร้าง ความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

2. บริบททางสังคม (Sociocultural practice) สำหรับเรื่องสงครามอิรักที่ได้กล่าว มาแล้วว่า เป็นเรื่องทางรัฐศาสตร์ ที่แวดล้อม “ตัวบท” หรือ “ข่าวสงครามอิรัก” และกระบวนการสื่อสาร เพราะสื่อมวลชนและผู้รับสาร และตัวบท ต่างอยู่ในกระบวนการสื่อสาร จะช่วยให้เข้าใจและเห็นภาพ ของการสร้างวาทกรรมของสื่อมวลชนภายใต้บริบททางรัฐศาสตร์

3. ภาคปฏิบัติของวาทกรรม (Discourse practice) ของสื่อมวลชน

แนวคิดเกี่ยวกับสื่อมวลชนและหนังสือพิมพ์

บทบาทและหน้าที่ของสื่อมวลชน

ในการวิเคราะห์ การศึกษาวาทกรรมของสื่อมวลชน ควรจะต้องมีการศึกษาบทบาท หน้าที่ของสื่อมวลชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจว่าสื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ในการสร้าง การอบรม บ่มเพาะ การปลูกฝัง วาทกรรม แพร่วาทกรรมและก่อให้เกิดภาคปฏิบัติของวาทกรรม เปลี่ยนแปลง และล้มล้างวาทกรรมได้อย่างไร ดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้นว่า การศึกษาวิเคราะห์จะต้องตอบปัญหา อย่างน้อย 2 ข้อ คือ “อะไร”และ “อย่างไร” ดังนั้น จึงจะศึกษาว่า สื่อมวลชนทำหน้าที่อะไร และ อย่างไร

แฮโรลด์ ดี ลาสเวลล์³ กล่าวถึงหน้าที่ของสื่อมวลชนว่าสื่อมวลชนมีหน้าที่สอดส่องเฝ้า ระวังสิ่งแวดล้อม (Surveillance of environment) คือแสวงหาและส่งเรื่องราวต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อม ทั้งที่เกิดภายในสังคม ระหว่างสังคม และสังคมภายนอก นั่นคือ การแจ้งหรือรายงานข่าว (News Report) หรือ (Inform) สังเกตการณ์สภาพแวดล้อม (Surveillance of the environment) ประสานสัมพันธ์ส่วนต่าง ๆ ของสังคมให้รวมตัวกันอยู่ได้ (Correlation of the parts) และถ่ายทอด มรดกทางสังคม (Transmission of social inheritance)

³ Harold D. Lasswell, อ้างถึงใน สุรพงษ์ ไสยณะเสถียร, การสื่อสารกับสังคม (กรุงเทพมหานคร: คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, 2533), น. 35-36.

เดนนีส แม็คเคเวล⁴ กล่าวถึงบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชนว่า การให้ข่าวสาร (Information) การประสานสัมพันธ์ (Correlation) สร้างความต่อเนื่อง (Continuity) สร้างความบันเทิง (Entertainment) และการระดมสรรพกำลัง (Mobilization)

เพื่อให้เข้าใจถึงการนำเสนอข่าวสงครามอิรักของหนังสือพิมพ์ไทย ซึ่งได้มีผู้ศึกษาไว้ ดังนี้

บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์

เสรี วงษ์มณฑา⁵ กล่าวถึง บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ ในบริบทต่าง ๆ ของสังคม Socioculture Context ไว้ว่า คือ (1) การพัฒนาความรู้ทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (2) เป็นสื่อกลางระหว่างรัฐบาลกับประชาชน (3) ตรวจสอบการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาล (4) สร้างมติสาธารณะ เช่น ให้ข้อมูล ความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ ทั้งความคิดที่สอดคล้องและขัดแย้ง (Controversy) และให้ประชาชน (Public) มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น

มาลี บุญศิริพันธ์⁶ กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ว่า และเป็นกระจกสะท้อนสังคม ภาระที่กล่าวมาข้างต้นควรถูกกำหนดให้เป็นความรับผิดชอบของหนังสือพิมพ์ในสังคมประชาธิปไตย และเสนอบทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ไว้ 4 ข้อ คือ 1. ให้ข่าวสาร (To Inform) 2. ให้ความคิดเห็น และข้อเสนอแนะ (To give opinion) 3. ให้ความบันเทิง (To entertain) และ 4. สื่อในการโฆษณา (To advertise)

⁴ สถาบันวิจัยมหาวิทยาลัยรังสิต, “จริยธรรมในการนำเสนอข่าวสารของนักวิทยุและโทรทัศน์,” <<http://www.rsu.ac.th>>, 25 มีนาคม 2551.

⁵ เสรี วงษ์มณฑา, อ้างถึงใน สมเกียรติ รุ่งเรืองวิริยะ, “เสรีภาพและจริยธรรมหนังสือพิมพ์ในทัศนะของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539), น. 40.

⁶ มาลี บุญศิริพันธ์, “หน้าที่ของหนังสือพิมพ์,” ใน เอกสารการสนทนาศึกษาความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับสื่อสิ่งพิมพ์, หน่วยที่ 8-15 (นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2542), น. 624.

แนวทางการเสนอข่าวหนังสือพิมพ์

จอห์น วุฒิศรรมรักษา กล่าวถึงแนวทางในการนำเสนอข่าวว่าขึ้นอยู่กับ (1) ประเภทของหนังสือพิมพ์ (2) นโยบายของหนังสือพิมพ์ (3) ทศนคติของเจ้าของหนังสือพิมพ์ และกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ในการเลือกข่าวที่จะพาดหัว การคัดเลือกข่าว บรรณาธิการจะทำหน้าที่คล้ายกับ Gatekeeper คือเป็นผู้คัดเลือก และคัดกรองข่าว จัดลำดับ และให้ความสำคัญกับข่าวใดข่าวหนึ่ง ส่วนใหญ่จะนำเสนอข่าวที่ไม่ขัดกับนโยบาย ของหนังสือพิมพ์ (4) เนื้อหาในหน้าหนังสือพิมพ์ (5) กฎหมายเกี่ยวกับสิ่งพิมพ์ กฎหมายจะเป็นตัวกำหนดขอบเขตและควบคุมการปฏิบัติหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ (6) โฆษณา ได้แก่การจัดพื้นที่ให้พอเหมาะ (7) ระดับความสนใจของผู้อ่าน (8) เวลา ข่าวที่รวดเร็วทันต่อเหตุการณ์ (9) ระบบการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

หนังสือพิมพ์ไทยได้รับข่าวสงครามอิรักจากสำนักข่าวต่างประเทศ แล้วนำมาสร้างเป็นพาดหัวข่าวผ่านกองบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ ซึ่งอาจจะได้รับอิทธิพลจากสำนักข่าวต่างประเทศ

สำนักข่าวต่างประเทศ

เนื่องจากสื่อมวลชนไทยรับข่าวมาจากสื่อมวลชนโลกอีกทีหนึ่งดังนั้นจึงควรที่จะเรียนรู้ว่าสื่อมวลชนโลกเข้ามาเกี่ยวข้องกับปรากฏการณ์สงครามอิรักแล้วสื่อมวลชนโลกมีความสำคัญเพียงใด

สื่อข้ามโลก จักรวรรดินิยมด้านการสื่อสาร และการเปิดพรมแดนใหม่ในจิตสำนึก

พลังสามประสานระหว่างบทบาทของเทคโนโลยี แรงผลักดันทางการตลาด นโยบายทางการเมือง ร่วมกันสร้างปัจจัยหนุนให้ทุนเอกชนขยายตัวอย่างรวดเร็ว ทุนที่ใหญ่กว่าและมีศักยภาพมากกว่าเกิดความได้เปรียบที่ชัดเจนแตกต่างจากคนอื่น และสามารถพัฒนาขึ้นมาเป็นทุนขนาดใหญ่จนกลายเป็นบรรษัทสื่อครอบโลก สาเหตุเกิดจากการปล่อยทุนเอกชนให้เข้าไปเป็นเจ้าของสื่อได้อย่างเสรี ภายใต้วาทกรรมของคำว่า “การค้าเสรี” ที่สร้างขึ้นโดยประเทศตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหรัฐอเมริกาที่แผ่กระจายวาทกรรมการค้าเสรีและธรรมาภิบาล (Good Governance) เพื่อให้ทุนของสหรัฐอเมริกาออกไปประกอบธุรกิจอย่างเสรีในประเทศอื่น โดยอ้างวิธีการแข่งขันจะเป็นตัวควบคุมอย่างเสมอภาคและเป็นธรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งธุรกิจด้านการสื่อสารที่เข้าสู่การประชุมขององค์การการค้าโลกเพื่อให้ธุรกิจการสื่อสารเป็นไปอย่างเสรีไร้การผูกขาด ซึ่งในความเป็นจริงแล้วผู้ที่มีทุนมากกว่าย่อมสามารถทะลุพรมแดนเข้าไปครอบครองธุรกิจในประเทศใดก็ได้ และเจ้าของประเทศอาจจะมีฐานะเพียงลูกจ้างของประเทศที่เป็นเจ้าของทุน นั้น ในคำว่าเป็นธรรมมีความไม่เป็นธรรมแฝงอยู่ (Transform) เพราะความแตกต่างและความไม่เท่าเทียมกันของ

ขนาดทุน และเงินทุนจะกลายเป็นอาวุธที่จะเข้าไปในประเทศใดก็ได้อย่างชอบธรรม แต่การแพร่
 วาทกรรมที่จะครอบครองพื้นที่สาธารณะจะต้องใช้สื่อมวลชน เป็นผู้สร้างวาทกรรม แพร่วาทกรรม
 และทำให้วาทกรรมดำรงคงอยู่และสืบทอดกันต่อไป นายทุนสื่อขนาดใหญ่ได้เปรียบและมีความ
 พร้อมเต็มที่ในระดับที่สามารถขยายทุนออกสู่ตลาดโลก จึงมีการส่งวาทกรรมว่า “โลกาภิวัตน์” มา
 เพื่อทำลายเส้นแบ่งพรมแดนระหว่างประเทศเสีย เพื่อให้สื่อทั่วโลกกลายเป็นตลาดเดียว พร้อมทั้ง
 อาศัยเทคโนโลยีสมัยใหม่ส่งสารไปพร้อมกันทั่วโลกและเกิดการรวมตัวกันของสื่อต่างประเภทที่ต่าง
 ก็ครอบครองตลาดโลกไว้แล้วเข้าด้วยกัน ทำให้กลายเป็นจักรวรรดิสื่อที่แท้จริง

ระบบสื่อโลกสร้างผลดีให้กับประเทศตะวันตกโดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาเพราะ
 เทคโนโลยีและวัฒนธรรมโทรทัศน์รวมทั้งภาษาอังกฤษเป็นสื่อกลางที่ได้เปรียบอยู่แล้ว เฉพาะสตูดิโอ
 โทรทัศน์ที่ใหญ่ที่สุดในโลกอยู่ในอเมริกาและครองรายได้การตลาดถึง 60% จากตลาดโลกที่อยู่
 ภายนอกอเมริกา

บทบาทสื่อมวลชนโลก

เหตุการณ์ต่าง ๆ ในโลก สามารถออกสู่สายตาสาธารณชนได้ในเวลาอันรวดเร็วและ
 ใกล้เคียงกับเหตุการณ์จริง เช่น เหตุการณ์ล่มสลายของคอมมิวนิสต์ ในรัสเซีย เหตุการณ์กวาดล้าง
 ผู้ประท้วงที่จัตุรัสเทียนอันเหมิน และสงครามอ่าวเปอร์เซีย โดยพลังของโลกทุนนิยมได้ยิ่งใหญ่
 อย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน สงครามเย็นสิ้นสุดลงพร้อมกับการล่มสลายของคอมมิวนิสต์สายรัสเซีย
 และยุโรปตะวันออก เป็นชัยชนะของโลกตะวันตกสายประชาธิปไตย ชัยชนะของทุนนิยม หรือ
 ชัยชนะของจักรวรรดิสื่อ กันแน่

ทุนนิยมแอบอ้างว่าเป็นความเสรีและความเท่าเทียมกัน คือสื่อมวลชนโลกที่อยู่ภายใต้
 การครอบครองของผู้จัดการรายใหญ่ของระบบทุนนิยมโลก นั่นก็คือ การผลักดันอุดมการณ์โลก
 นิยมให้รุดหน้าไปอย่างต่อเนื่อง ที่มีความเชื่อว่ามีวิเศษวิเศษที่ที่ดีคือ การเคลื่อนไหวของทุนอย่าง
 เสรีโดยมีเจตนาแอบแฝงว่ากลุ่มทุนที่แข็งแกร่งกว่าย่อมได้เปรียบ และวิธีการเมืองที่ดีต้องเป็นไป
 อย่างมีส่วนร่วมของสาธารณชน และวัฒนธรรมที่ดีต้องมีความเป็นปัจเจกชนสูง จนกระตุ้นความ
 คิดสร้างสรรค์ใหม่ ๆ

ปฏิบัติการของสื่อมวลชนโลก คือ การเผยแพร่ ดำรงรักษา และขยายอิทธิพลของ
 ความเชื่อ (วาทกรรม) ทั้งหมดนั้นให้กว้างและลึกยิ่งขึ้น เมื่อสงครามเย็นคลี่คลายในทศวรรษที่
 1990 ทำให้สื่อมวลชนขยายพรมแดนแห่งจิตสำนึกออกไปกว้างขวางอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน
 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนในโลกทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง วัฒนธรรมนั้นไว้ แล้ว
 ปฏิบัติตามโดยสมัครใจ

เมื่อจักรวรรดิสื่อขยายพรมแดนแห่งจิตสำนึกออกไป จนทำให้กลายเป็น “สาธารณมติโลก” แล้ว โลกจะถูก “ครอบงำ” และตามด้วย “การครอบครอง” และเรื่องของประเทศหนึ่งก็อาจจะไม่ใช่เรื่องของประเทศนั้นอีกต่อไป อาจเป็นเรื่องที่ประเทศอื่นเข้ามาทำอะไรก็ได้ เพราะไม่ปฏิบัติตามระเบียบของจักรวรรดินิยมสื่อ

เนื่องจากวาทกรรมมีบทบาทสูงมากในการครอบงำ ความคิดของผู้คนในโลก ในกรณีที่สื่อมวลชนไทยรับสารมาจากจักรวรรดินิยมสื่ออีกทีหนึ่ง ก่อนที่สื่อมวลชนไทยจะได้มีการรับข่าวมาขึ้น จึงควรที่จะมีการศึกษาว่าสื่อมวลชนไทยทำหน้าที่แพร่ข่าวหรือมีการสร้างวาทกรรมของตนเองขึ้นมาอย่างไร โดยใช้ทฤษฎีทางสื่อมวลชน เศรษฐศาสตร์การเมือง และรัฐศาสตร์ (ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ)

หนังสือพิมพ์เป็นสื่อที่ผู้รับสารสามารถวิเคราะห์ได้ด้วยตนเอง เพราะในขณะรับสารมีความเป็นส่วนตัว คือรูปแบบของสื่อ (Form) ที่ผู้รับต้องใช้จินตนาการ ไม่เหมือนสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียงที่ถ่ายทอดการโน้มน้าว และเหตุการณ์ผ่านไประบบอย่างรวดเร็ว ผู้รับสารจึงมีโอกาสน้อยที่จะใช้วิจารณ์ญาณ และโทรทัศน์ถ่ายทอดข่าวจากจักรวรรดินิยมสื่อโดยตรงเป็นส่วนใหญ่ ไม่ได้มีการสร้างข่าวด้วยตนเอง ในขณะที่หนังสือพิมพ์จะรับสารมาจากจักรวรรดินิยมสื่อแล้วมาสร้างเป็นข่าวอีกทีหนึ่ง และสามารถสร้างวาทกรรมได้ในการเขียนข่าวขึ้นนั้นขึ้นมาใหม่ ถึงแม้ว่าเนื้อข่าวที่สื่อมวลชนไทยเขียนข่าวขึ้นจะมาจากจักรวรรดินิยมสื่อ 100% ก็ตาม แต่ภาษาที่ใช้มีโอกาสที่จะสื่อและสร้างวาทกรรมในมุมมองของสื่อมวลชนไทย นอกจากนี้การเลือกลงข่าวบางข่าว แต่ข่าวบางข่าวไม่ได้ลง ซึ่งอาจจะขึ้นอยู่กับแนวทางหรือนโยบายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ รวมทั้งนโยบายของกองบรรณาธิการด้วย

สำนักข่าว CNN จักรวรรดินิยมสื่อแห่งประเทศสหรัฐอเมริกา⁷

ซีเอ็นเอ็น (CNN) หรือ เคเบิลนิวส์เน็ตเวิร์ก (Cable News Network) เริ่มต้นออกอากาศเมื่อวันอาทิตย์ที่ 1 มิถุนายน พ.ศ. 2523 เวลา 17.00 น. ตามเวลาท้องถิ่น

นายเท็ด เทอร์เนอร์ ผู้ก่อตั้งซีเอ็นเอ็น ได้จัดงานเฉลิมฉลองสำหรับการออกอากาศเป็นวันแรก บริเวณสนามหญ้าหน้าสำนักงานเทคควูด (อาคารสีขาว) ของซีเอ็นเอ็น โดยนายเท็ดขึ้นกล่าวนำ และได้เชิญ นายทอม ฮิลเลอร์ อดีตนายกสมาคมโทรทัศน์เคเบิลแห่งชาติของสหรัฐอเมริกา นายบ็อบ วูลเลอร์ และนายริส ซอนเฟลด์ สองผู้ร่วมก่อตั้งซีเอ็นเอ็น กับนายเท็ด เทอร์เนอร์

⁷ วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี, “ซี เอ็น เอ็น,” <<http://wikipedia.org/wiki>>, 24 สิงหาคม 2551.

สาธุคุณวิลเลียม บอร์เดอร์ แห่งวิหารแบบติสท์ ฮิวท สเตรียท เมืองแอตแลนตา ต่อมา เวลา 17.59 น. นายเท็ดขึ้นกล่าวอีกครั้ง เมื่อถึงเวลา 18.00 น. ซึ่งเป็นเวลาเริ่มต้นการออกอากาศ ภาพแรกที่ปรากฏบนหน้าจอซีเอ็นเอ็น คือภาพของนายเท็ดกำลังกล่าวปราศรัยบนปะรำพิธี ระหว่างนั้น นายเท็ดกำลังอธิบายถึงธงสามเณบทยอดเสาในงานนี้ ประกอบด้วย ธงชาติสหรัฐอเมริกา ธงรัฐจอร์เจีย ประเทศและรัฐที่ตั้งซีเอ็นเอ็น และ ธงสหประชาชาติ ซึ่งเป็นการประกาศว่า ซีเอ็นเอ็น จะนำเสนอข่าวจากทั่วทุกมุมโลกด้วย จึงถือเป็นคำกล่าวครั้งแรกในการออกอากาศของซีเอ็นเอ็น จากนั้น นายเท็ดประกาศเจตนารมณ์ในการก่อตั้งสถานีฯ จบแล้ว วงดุริยางค์บรรเลงเพลงชาติ สหรัฐอเมริกา เมื่อสิ้นเสียงเพลง นายเท็ดประกาศว่า “เอาเลย” เมื่อเวลา 18.04 น. และได้นำเสนอ ข่าวสารที่น่าสนใจจากทั่วโลกอย่างต่อเนื่อง มาจนถึงทุกวันนี้

บรรยากาศเปิดสำนักข่าวของ CNN แสดงสัญลักษณ์ของการเป็นส่วนหนึ่งของประเทศ สหรัฐอเมริกาสะท้อนถึงความเป็นชาตินิยมอย่างแจ่มชัด (ธงชาติสหรัฐอเมริกา ธงรัฐจอร์เจีย) และการผูกโยงประเทศสหรัฐอเมริกาในนามของ CNN กับประชาคมโลก (ธงสหประชาชาติ)

CNN ได้ตั้งสำนักงานในประเทศไทยที่ ช่อง ซีเอ็นเอ็นนานาชาติ ซึ่งสามารถรับชมได้ ผ่าน ทูวี่ซันส์ (ยูบีซี) ช่อง 71 ในระบบดิจิตอล

CNN International (CNNI) เป็นช่องรายการโทรทัศน์ภาษาอังกฤษที่ออกอากาศเกี่ยวกับข่าวต่าง ๆ และข้อมูลทางด้านธุรกิจทั่วโลก ซึ่งช่องรายการนี้เป็นช่องรายการของ Time Warner และมีข้อมูลส่วนใหญ่คล้ายช่อง CNN ของประเทศสหรัฐอเมริกาและแคนาดา และในประเทศไทย ซึ่งสามารถรับชมได้ผ่านทาง ทูวี่ซันส์ ช่อง 71 ช่องรายการนี้สามารถรับชมได้ในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ผ่านทางดาวเทียมและเคเบิล โดยสามารถรับชมได้ถึงสองร้อยล้านครัวเรือนและโรงแรมต่าง ๆ กว่าสองร้อยประเทศ สำหรับผู้ชมส่วนใหญ่ ช่องรายการนี้เป็นช่องรายการที่รับชมได้โดยไม่เสียค่าบริการ ถึงอย่างไรก็ตาม Pay TV บางบริษัทได้เพิ่มช่องรายการนี้เข้าไปด้วย ช่อง CNN International นี้ถือได้ว่าเป็นช่องรายการข่าวที่ใหญ่ที่สุดเป็นอันดับสอง รองจาก BBC World

ผู้บริหารของ CNN International ในปัจจุบัน คือ Tony Maddox ปัจจุบัน ซีเอ็นเอ็น บริหารงานโดย เทิร์นเนอร์บรอดแคสติงซิสเต็ม หน่วยงานในเครือ ไทม์วอร์เนอร์ โดยสำนักงานใหญ่ของซีเอ็นเอ็น ตั้งอยู่ที่เมืองแอตแลนตา มลรัฐจอร์เจีย แต่มีห้องส่งอื่น ๆ อยู่ที่ นครนิวยอร์ก และ กรุงวอชิงตัน ดี.ซี. โดย ซีเอ็นเอ็น เป็นสถานีโทรทัศน์ข่าว ที่มีผู้ชมมากเป็นอันดับต้น ๆ ของสหรัฐอเมริกา และทั่วโลก และมีคู่แข่งในประเทศที่สำคัญคือ ฟอกซ์นิวส์ และคู่แข่งในต่างประเทศ คือ บีบีซีเวิลด์

ช่องรายการของซีเอ็นเอ็น ที่ออกอากาศในสหรัฐอเมริกา จะส่งสัญญาณไปยังประเทศแคนาดาเพียงแห่งเดียว แต่ช่องรายการของซีเอ็นเอ็น ที่ออกอากาศใน 212 ประเทศทั่วโลกนั้น เป็น

ส่วนหนึ่งของ ซีเอ็นเอ็นนานาชาติ (CNN International) ซึ่งแสดงถึงการเป็นจักรวรรดินิยมสื่อของสหรัฐอเมริกา และเป็นสำนักข่าวหลักในสงครามอิรักที่หนังสือพิมพ์ไทยเป็นลูกค้าในการรับข่าวมาเผยแพร่

สำนักข่าว Reuter จักรวรรดินิยมสื่อแห่งประเทศอังกฤษ⁸

สำนักข่าวยอยเตอร์มีอายุมากกว่า 150 ปี และเป็นกำลังขับเคลื่อนเครือข่ายสำนักข่าวที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในโลกใน โดยครอบคลุม 160 ประเทศ พร้อมผู้สื่อข่าวมากกว่า 2,500 คน ซึ่งประจำสำนักงานใน 190 เมือง รายงานข่าวเป็นภาษาต่าง ๆ 23 ภาษา ซึ่งในตำราวิชาการสื่อสารเมื่อ 20 กว่าปีก่อน ได้จัดให้รอยเตอร์เป็นหนึ่งในสำนักข่าวต่างประเทศ “ผู้ยิ่งใหญ่ทั้งสี่” หรือ Big Four ซึ่งประกอบด้วย เอพี (Associated Press) ยูพีไอ (United Press International) แห่งสหรัฐอเมริกา เอเอฟพี (Agence France Presse) แห่งฝรั่งเศส และ รอยเตอร์ (Reuters) แห่งสหราชอาณาจักรอังกฤษ

ในฐานะที่เป็นผู้ทรงอิทธิพลด้านการข่าว รอยเตอร์จึงเป็นผู้กำหนดทิศทาง และหัวข้อข่าว กรอบการมอง และเนื้อหาข่าวให้แก่โลก นั่นคือเป็นผู้เลือกและไม่เลือก ว่าเหตุการณ์ใดควรเป็น หรือไม่ควรเป็นข่าวด้วย แสดงให้คนทั้งโลกทราบถึงพลังอันยิ่งใหญ่ ของข้อมูลข่าวสาร - สิ่งที่พลเมืองโลกต้องการ และยอมจ่ายเงินเพื่อบริโภค

สำนักข่าวยอยเตอร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2394 เป็นต้นมานั้น ได้ทำหน้าที่รายงานข่าวแก่ชาวโลก โดยเป็นทั้งตัวประวัติศาสตร์เอง และเป็นตัวขับเคลื่อนให้เกิดประวัติศาสตร์ เนื่องจากในแต่ละวัน การตัดสินใจสำคัญ ๆ เกี่ยวกับการเมือง การต่างประเทศ เศรษฐกิจ และธุรกิจนับร้อยนับพัน ล้วนเกิดขึ้นบนพื้นฐานข้อมูลข่าวสารทั้งหลายเหล่านั้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า โลกที่เราเห็นและที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ สำนักข่าวยอยเตอร์มีส่วนในการปั้นมันขึ้นมา

⁸ นิรมล มุนจินดา, “150 ปี รอยเตอร์,” สารคดี (ธันวาคม 2544):23.

แนวคิดและทฤษฎีในการอธิบายเกี่ยวกับตัวบทและวาทกรรม

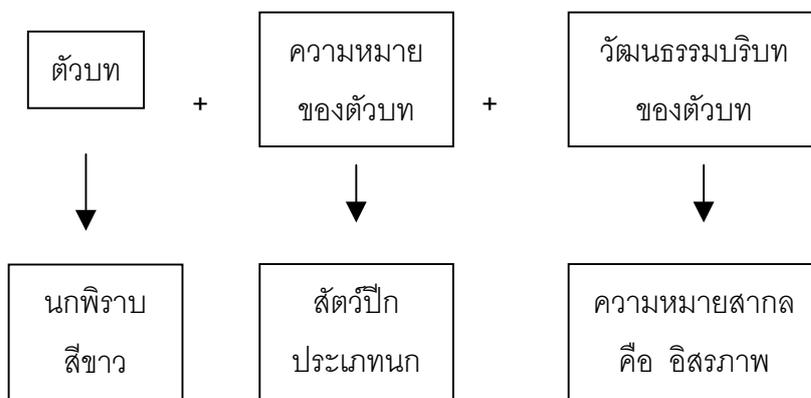
สัญวิทยา โครงสร้างนิยม และหลักโครงสร้างนิยม⁹

ทฤษฎีโครงสร้างนิยมนี้พัฒนาการมาจากสาขาวิชาภาษาศาสตร์ เช่น F. De Saussure (1915) แล้วมาร่วมกับสาขามานุษยวิทยาเชิงโครงสร้าง (Structural Anthropology) ในเวลาต่อมา

โครงสร้าง ในภาษาศาสตร์ หมายถึง “วิธีการที่ความหมายถูกสร้างขึ้นในตัวบท อาจจะด้วยวิธีการเรียงลำดับคำ การใช้สัญลักษณ์แบบต่าง การเล่าเรื่อง โดยที่โครงสร้างนั้นจะนำเอาองค์ประกอบต่าง ๆ มารวมกันอย่างมีแบบแผนแน่นอน” โครงสร้างดังกล่าวเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น จับต้องไม่ได้ แต่นักวิเคราะห์ก็มีหน้าที่ค้นหาเพื่อนำออกมาแสดงให้เห็น ซึ่งภาษาเป็นเพียงส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์เท่านั้น แต่ทุกสิ่งที่มีความหมายแฝงอยู่ (Subject) ก็ได้รับการวิเคราะห์ด้วย และการวิเคราะห์แนวโครงสร้างนิยมไม่ได้วิเคราะห์เฉพาะตัวบทเท่านั้น แต่ยังวิเคราะห์ความหมายของตัวบท และวัฒนธรรมของบริบทของตัวบทด้วยกรอบในการวิเคราะห์แนวโครงสร้างนิยม

แผนภาพที่ 2.1

การวิเคราะห์แนวโครงสร้างนิยม

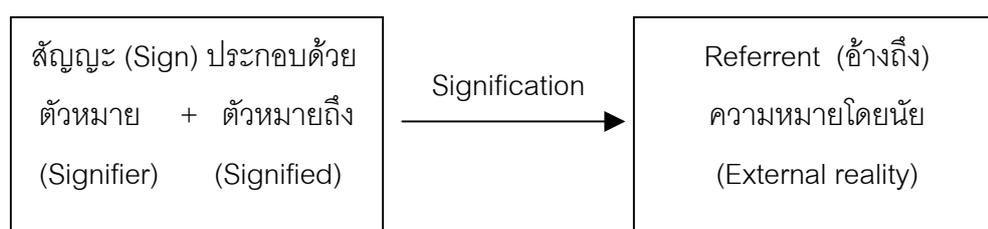
⁹ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, สัญวิทยา โครงสร้างนิยม หลังโครงสร้างนิยม กับการศึกษารัฐศาสตร์ (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., 2545), น. 325-340.

ตัวอย่างการวิเคราะห์แนวโครงสร้าง คือ นักพิราบสีขาว คือตัวบท ความหมายแรกคือ สัตว์ปีกชนิดหนึ่ง แต่ความหมายที่เข้าใจ กันโดยทั่วไป โดยเป็นภาษากลางที่เข้าใจได้ในแต่ละวัฒนธรรมและวัฒนธรรมร่วมของคนส่วนใหญ่ คือวัฒนธรรมโลก หมายถึง เสรีภาพ กล่าวคือ ภาพนกพิราบทำให้ผู้พบเห็นเข้าใจได้เกือบจะในทันทีว่าไม่ใช่แค่นก แต่เป็นสัญลักษณ์ของเสรีภาพ

การวิเคราะห์เชิงโครงสร้างนิยมนี้ไม่ได้จำกัดที่ภาษา แต่ขยายขอบเขตการศึกษาไปถึงวัตถุทุกอย่างที่อยู่ใน "ระบบสัญญาณ" (Sign System)

สัญญาณวิทยาคือศาสตร์แห่งสัญญาณ (Science of Signs) Saussure อธิบายศาสตร์เกี่ยวกับสัญญาณไว้ดังนี้

แผนภาพที่ 2.2
การทำงานของสัญญาณ

สัญญาณ (Sign) หมายถึง พาหะ (Vehicle) ที่นำความหมายไปในที่ต่าง ๆ มีลักษณะเป็นรูปธรรม สามารถสัมผัสได้ด้วยประสาทสัมผัสทั้ง 5 เช่น ภาพ ตัวหนังสือ เสียง หรือ จากการสัมผัส เช่น หนังสือ ภาพยนตร์ รูปภาพ สิ่งของต่าง ๆ เช่น ผ้าเช็ดหน้า กระจก แหวน เป็นต้น

สัญญาณ (Sign) ประกอบด้วย ตัวความหมาย (Signifier) และ ตัวหมายถึง (Signified) ซึ่งนำไปสู่ Referent คือการทำให้เกิดการเชื่อมโยง ไปสู่ External reality ความหมายที่เป็นความหมายโดยนัย เช่น อูสมะ บินลาตินเป็นสัญญาณ คนเห็นภาพรู้จักว่าเป็นคนอาหรับ (ตัวหมาย) ผู้นำขบวนการที่ถูกอเมริกาโจมตีว่าเป็นกระบวนกรก่อการร้าย (ตัวหมายถึง) เมื่อเอาภาพอูสมะ บินลาตินมาคู่กับภาพนาย ชัดดัม ฮุสเซน ทำให้ตีความหมายโดยนัยว่าเป็นผู้ที่ร่วมอยู่ในวงกรก่อการร้าย หรือมีสายสัมพันธ์กัน (ความหมายโดยนัย)

Barthes (1972) ในผลงาน Theory of text อธิบายการขยายความโดยนัยที่อยู่ในระดับลึก เรียกว่า "มายาคติ" (Myth) ว่าเป็นระบบความคิดที่มีอยู่ในสังคม และเป็นความคิดที่มีการให้คุณค่าเป็นลำดับขั้นของแต่ละสังคม มายาคติถูกถ่ายทอดโดยกระบวนกรสื่อสารเป็นส่วนใหญ่

มายาคติมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์หรือ ธรรมชาติ ซึ่งคนทั่วไปมักเห็นงานโฆษณาที่ใช้มายาคติ เช่น โฆษณาเครื่องดื่มชูกำลังของไทยที่เน้นภาพของการเป็นวีรบุรุษนักสู้ของไทยในอดีต เพื่อต้องการนัยยะที่แฝงอยู่คือความเป็นคนไทยดื่มเครื่องดื่มชูกำลังไทยแล้วมีกำลังเอาชนะได้เน้นความเป็นไทยของคนไทย

การวิเคราะห์แบบสัญญาวิทยา มีเป้าหมายที่จะค้นหา “ไวยากรณ์ / กฎ / รหัส (Code) ที่ควบคุมความหมายของสัญญาในรูปแบบต่าง ๆ โดยผู้วิเคราะห์ต้องสร้างคู่มือ ไวยากรณ์ หรือพจนานุกรมขึ้นมาเอง นอกจากนี้การวิเคราะห์รหัสที่ฝังตัวอยู่ในเนื้อหาของสัญญานั้นไม่อาจชักถามความตั้งใจของผู้ส่งสารได้ วิธีการคือ การอ่านรหัสและความหมายที่อยู่ใน “ตัวบท” โดยพิจารณาให้สัมพันธ์กับ “บริบททางวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวบทนั้น” เพราะตัวบทของสื่อมวลชนไม่สามารถแยกออกจากวัฒนธรรมที่สังกัดอยู่ได้ เช่น การสู้ออก ในวัฒนธรรมไทยทั่วไปจะเข้าใจว่าฝ่ายชายไปสู้อหญิงจากฝ่ายหญิง แต่ในวัฒนธรรมอินเดียที่เป็นฮินดูจะเข้าใจว่า ฝ่ายหญิงไปสู้อฝ่ายชาย ดังนั้น คำเดียวกันหรือสัญญาเดียวกันต่างวัฒนธรรมกันการอ่านรหัสและความหมายในตัวบทจะต่างกัน นั่นคือ การวิเคราะห์แนวสัญญาวิทยา ก็คือ การค้นหา “ความหมาย” เชิงวัฒนธรรม (Cultural meaning) ของเนื้อหาสื่อนั่นเอง วิธีการคือ ศึกษาว่า ใครเป็นผู้สร้าง (ดูจากมิติทางวัฒนธรรมของผู้ส่งไม่ได้ดูจากความตั้งใจของผู้ส่ง) แล้ววิเคราะห์ระดับความหมายที่มีอยู่เป็นลำดับขั้น คือ วิเคราะห์ความหมายโดยอรรถและความหมายโดยนัยในระดับที่ลึกซึ้งขึ้น โดยการพิจารณาควบคู่ไปกับลักษณะทางวัฒนธรรมที่แวดล้อมตัวบทนั้นอยู่เสมอ แต่ไม่ได้สนใจการอ่านของผู้รับสารในแนวทางของวัฒนธรรมศึกษา

สิ่งที่ใช้เป็นเครื่องมือในการศึกษาคือตัวบทซึ่งมีความสำคัญมากต่อการศึกษาวาทกรรมโดยมีหลักการที่จะศึกษาตัวบทด้วยแนวทางสัญญาวิทยาและโครงสร้างนิมิตดังนี้

ตัวบท (Text) หรือในงานวิจัยนี้คือ “ข่าวสงครามอิรัก” มีความหมาย 2 ความหมาย คือ

1. หมายถึงผลงานทุกชนิดของสื่อมวลชน ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ละคร ภาพยนตร์ วิทยุ รายการสารคดี เกมโชว์ เป็นต้น แต่ในงานฉบับนี้หมายถึง “พาดหัวข่าวสงครามอิรักในหนังสือพิมพ์”

2. หมายถึงผลรวมที่เกิดขึ้นจากปฏิกริยาระหว่าง “เนื้อหา” และ “ผู้อ่าน” หมายความว่า ถ้ายังไม่ผู้มารับสารนั้น ตัวบทจะยังไม่เกิดขึ้น Fisk สรุปว่า “รายการนั้นสร้างโดยบริษัทผลิตสื่อ แต่ตัวบทนั้นสร้างโดยผู้อ่าน” ดังนั้น “การผลิต” จึงไม่ได้ผูกขาดโดยผู้ส่ง เพราะผู้รับจะมีหน้าที่ในการ “ผลิตความหมายในขณะเปิดรับ” ผู้รับสารจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิด “ตัวบท” และ “ความหมาย” หมายความว่าในสงครามอิรักแม้หนังสือพิมพ์ (ผู้ส่งสาร) จะเสนอข่าว (ตัวบท) ในสงครามอย่างไรก็ตามแต่ผู้อ่าน (ผู้รับสาร) ก็จะถอดรหัสและสร้างความหมายเกี่ยวกับสงครามอิรักขึ้นมาเองอีกชุดหนึ่ง

3. การใส่รหัสหลากหลาย (Different Encoding) ถึงแม้ว่าในตัวบทจะมีความหมายได้หลากหลาย แต่หลักการทั่วไปในขั้นตอนการผลิต ผู้ผลิตทุกคนย่อมจะต้องพยายามควบคุม จำกัด หรือ ชี้นำ ให้ผู้รับสารมองเห็น “ความหมายเพียงอันหนึ่ง” ที่ผู้ส่งสารต้องการ และหากผู้รับสารยอมถอดรหัสตามนั้น ก็เรียกแบบแผนการถอดรหัสแบบนี้ว่า “Preferred reading” หมายความว่า ผู้เขียนข่าวพยายามโน้มน้าวให้ผู้อ่านมีความคิดเห็นคล้ายตามไปในแนวทางเดียวกับตน เช่น ผู้เขียนข่าวต้องการให้คนอ่านไม่เห็นด้วยกับการก่อสงครามอิรัก ผู้เขียนจะเขียนข่าวหรือเสนอข่าวในส่วนที่ไม่ดีของสงคราม เช่นภาพทุกขเวทนาที่ประชาชนได้รับ หรือถ้าสนับสนุนสงครามก็เสนอภาพชัยชนะของทหารอเมริกัน อังกฤษ โดยไม่เสนอภาพของประชาชนผู้สูญเสีย ดังเช่น CNN โดนประณามจากฝูงชนที่ไปห้อมล้อมสำนักงานและกล่าวหาว่าเสนอข่าวอิรักด้านเดียวที่สนับสนุนอเมริกา อังกฤษและพันธมิตร เป็นต้น

4. วิธีการอ่านอย่างหลากหลาย (Differential reading) ในขณะที่ผู้ส่งสาร ผลิตตัวบทออกมาโดยพยายามควบคุม จำกัด และชี้นำ ให้เกิดการอ่านความหมายแบบที่ผู้ส่งสารต้องการ คือ “Preferred reading” ในทางตรงกันข้าม เมื่อมี “ตัวบท” เกิดขึ้น ผู้ผลิตก็ได้สร้าง “ผู้อ่าน” ขึ้นมาเช่นเดียวกัน เพราะในระหว่างผลิตผู้สร้างก็คิดถึงกลุ่มเป้าหมาย ดังนั้น จึงมีนักวิเคราะห์บางท่านกล่าวว่า ในการวิเคราะห์ตัวบทนั้น อาจจะทำการย้อนศรจากผู้รับไปยังผู้ผลิตได้เพื่อดูว่าผู้ผลิตคิดอย่างไร

ในขณะที่ “อ่าน” อาจจะทำให้เกิดกระบวนการ “เรียกผู้รับสาร” (Interpellation) คือ การเรียกร้องเชิญชวนให้ผู้อ่านเข้าไปมีส่วนร่วม เช่น การพยายามโน้มน้าวให้ผู้รับสารเห็นด้วยเรียกร้องให้เป็นพวกเดียวกันเช่น สนับสนุนสงคราม หรือต่อต้านสงคราม ได้แก่ ข่าวของมติชนรายวันที่พาดหัวว่าคนไทยร่วมต้านสงคราม เหมือนการเหมารวมและกลืนผู้อ่านว่าเป็นผู้ต้านสงครามเหมือนกัน

5. การเชื่อมโยงระหว่างตัวบท (Intertextuality) คือการข้ามพรมแดนเส้นกันระหว่างเวลา ทำให้เรื่องราวติดต่อกันเป็นเรื่องเดียวกัน

หลังจากการใช้ทฤษฎีสัญญาวิทยาและโครงสร้างนิยมในการศึกษา “ตัวบท” หรือ “ข่าว” แล้วจำเป็นต้องอาศัยทฤษฎีที่เป็นหลักสำคัญในการอธิบายปรากฏการณ์ “สงครามอิรัก” เนื่องจากวาทกรรมเป็นหัวข้อที่อยู่ในกลุ่มกระบวนทรรศน์ทางเลือกที่เรียกว่าแนววิพากษ์ ดังนั้นทฤษฎีที่จะใช้เป็นหลักในการอธิบายจึงเป็นทฤษฎีกลุ่มวิพากษ์ ซึ่งได้รับอิทธิพลจากความคิดของมาร์กซ์

ทฤษฎีในแนวทางวิพากษ์มีความเชื่อในธรรมชาติของความจริงที่ว่าความขัดแย้งในสังคมมีรากฐานจากโครงสร้างสังคมที่ไม่เสมอภาคและไม่เป็นธรรม และคนในสังคมถูกครอบงำเอารัดเอาเปรียบ และผลของการศึกษาปรากฏการณ์จะเผยเงื่อนไขที่แท้จริงของปัญหา เผยความจริงจากสิ่งที่ถูกปิดเบือนให้ชัดเจนและช่วยให้คนตระหนักถึงวิถีทางที่เป็นธรรมในสังคม

วาทกรรมจะสามารถครอบงำคนในสังคมได้อย่างไรนั้นแนวทางของทฤษฎีวิพากษ์กล่าวถึงการครอบงำโดยมีทฤษฎีการครอบงำของสื่อมวลชน

Hegemonic Theory of Media¹⁰

Gramsci นักปรัชญาชาวอิตาลี บัญญัติศัพท์คำว่า Hegemony โดย Gramsci โดยให้ความหมายในด้าน การเมือง และวัฒนธรรม คือ

Political hegemony คือการสถาปนาอุดมการณ์ทางการเมือง ขึ้นมาระบบหนึ่งให้กลายเป็นระบบหลักของสังคม เช่น ระบอบการปกครองสังคมนิยมคอมมิวนิสต์ หรือประชาธิปไตย ภายหลังจากที่การล่มสลายของสหภาพโซเวียตไปพร้อมกับคอมมิวนิสต์ สิ่งที่ตามมา คือการล่มสลายของคอมมิวนิสต์ในยุโรปตะวันออก การเป็นมหาอำนาจเดี่ยวของสหรัฐอเมริกา และอุดมการณ์ประชาธิปไตยที่ทรงอำนาจ พร้อมกับการเป็นมหาอำนาจทางสื่อของสหรัฐอเมริกา เป็นสิ่งที่ควรศึกษาและจับตามองเป็นอย่างยิ่ง และในสงครามอิรักอุดมการณ์ประชาธิปไตยได้ถูกสถาปนาขึ้นเป็นข้ออ้างในการนำเสรีภาพไปให้ประชาชนอิรัก

Cultural hegemony หมายถึงการสถาปนาระบบความคิด อุดมการณ์ ระบบวัฒนธรรมอันหนึ่งให้กลายเป็นระบบคิดหลักและวัฒนธรรมหลักของสังคมขึ้นมา ในสงครามอิรักก็เช่นกัน ประเทศสหรัฐอเมริกาและพันธมิตรตะวันตกใช้วัฒนธรรมหลัก (วัฒนธรรมตะวันตก) ของตนเองในการพิชิตอิรักและเชื่อว่าวัฒนธรรมของตนเองดีกว่าและจะนำสิ่งนี้ไปให้ชาวอิรัก

Gramsci มีความเห็นว่าสังคมสามารถสืบทอด (Reproduce) อยู่ได้เพราะมีกลไกสังคมที่ธำรงรักษาไว้ 2 ประเภทคือ

1. กลไกด้านการปราบปราม (Repressive Apparatus) เช่น กฎหมาย กระบวนการยุติธรรม การใช้กำลังอาวุธและคนบุกอิรักด้วยการก่อสงครามเพื่อให้อิรักพ่ายแพ้ โคนประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน และสถาปนากการปกครองระบอบประชาธิปไตยในแนวทางของตน

2. กลไกด้านอุดมการณ์ (Ideological Apparatus) เป็นกลไกที่คนในสังคมสามารถรับรู้ได้ทางความคิด จากระเบียบแบบแผนในสังคม จารีต ประเพณีซึ่ง ผ่านการอบรมบ่มเพาะ เพื่อจัดระเบียบในสังคมมาแล้ว สถาบันที่ทำหน้าที่นี้ได้แก่ ครอบครัว ศาสนา การศึกษา และสื่อมวลชน Gramsci ให้ความสนใจในกลไกด้านอุดมการณ์มาก เพราะไม่ต้องการบังคับแต่สมาชิกในสังคมยินยอมพร้อมใจที่จะปฏิบัติด้วยความสมัครใจ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน.

Hegemony ของสื่อมวลชน คือ การการนำวัฒนธรรมของข่าวสารในรูปแบบต่าง เช่น ข่าว สารคดี รายการบันเทิง มาอ้างให้สภาพสังคมที่มีการแบ่งแยกและการครอบงำทางชนชั้นให้ยังดำรงอยู่

กระบวนการทำงานของสื่อมวลชน จะสอดแทรกความคิดเห็นต่าง ๆ ให้แทรกซึมอยู่ในเนื้อหาของสาร เช่น เป็นภาพ การเขียน เสียง การสนทนา ภาพยนตร์ และอื่น ๆ เพื่อแฝงตัวกลมกลืนให้เป็นธรรมชาติ และผู้รับสารสามารถรับไปโดยปริยายและเห็นเรื่องเหล่านั้นเป็นเรื่องปกติ เช่น ผู้ชาย จะดื่มเหล้า สูบบุหรี่มีภรรยาหลายคน เป็นเรื่องธรรมดาในสังคม

กลยุทธ์ของ Hegemony ไม่มีการใช้อำนาจบังคับแต่คลืบคลานเข้าไปในเรื่องปกติในชีวิตประจำวันเพราะเป็นสิ่งที่ไม่ต้องมีข้อสงสัย เพราะเป็นที่ยอมรับกันแล้ว เป็นที่รู้จักกันดีอยู่แล้ว ส่วนคนที่ไม่เห็นด้วย หรือตั้งข้อสงสัย จะเป็นคนผิดปกติ พวกเบี่ยงเบน

Gramsci เห็นว่า hegemony ด้านวาทกรรม (Discourse) ที่ปรากฏในสื่อมวลชนนั้น น่าจะทรงพลังกว่า Hegemony ทางด้านเศรษฐกิจ หรือการเมืองเสียอีก เพราะสื่อให้นิยามของสังคม นิยามของชีวิต ให้นิยามกลุ่มคน และนิยามเหตุการณ์ เช่นนิยามว่าประธานาธิบดีซัดดัม ฮุสเซน เป็นเผด็จการ แม้ว่าในบางกรณีสื่อไม่ได้ทำโดยตรง แต่สื่อมวลชนก็มักจะเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจทางสังคมเข้ามาใช้ส่วนใหญ่ เช่นกรณี CNN ยอมทำตามความต้องการของกองทัพสหรัฐในสงครามอิรัก

เนื่องจาก Gramsci เชื่อว่าเมื่อมีการครอบงำย่อมต้องการดินรนต่อสู้กับการครอบงำนั้น Gramsci มีแนวทางของนักมนุษยนิยม (Humanism) เขาจึงเชื่อมั่นในศักยภาพของมนุษย์ที่จะสามารถเปลี่ยนแปลงสภาพชีวิตและโครงสร้างสังคมของตนเอง และเชื่อว่าสนามรบทางวัฒนธรรมไม่เคยร้างจากการต่อสู้

นอกจากสังคมใดสังคมหนึ่งแล้วยังมีสังคมที่หลากหลายได้แก่ เชื้อชาติ ประเทศต่าง ๆ ซึ่งมีระบบความสัมพันธ์ระหว่างกัน ก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และเนื่องจากแต่ละประเทศมีความเจริญและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจที่ต่างกัน และประเทศที่เจริญมากกว่าจะพยายามมีอิทธิพล หรือครอบงำประเทศที่เล็กกว่า จึงได้มีทฤษฎีว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ซึ่งทฤษฎีที่กล่าวถึงความไม่เท่าเทียมกันและความพยายามที่จะครอบงำประเทศที่ด้อยกว่าเพื่อจะแสวงหาผลประโยชน์จากประเทศที่ด้อยกว่า คือ แนวคิดที่ว่าด้วยระบบโลก

แนวคิดระบบโลก (World - System)¹¹

Immanuel Wallerstein เสนอแนวคิดใหม่โดยการไม่แยกส่วนตามภูมิภาค แต่พิจารณาโดยการมองเป็นระบบ โดยพัฒนาแนวคิดมาจากนักคิดในแนวทางทฤษฎีการพึ่งพาที่แบ่งโลกออกเป็น ส่วน ๆ Immanuel Wallerstein กล่าวว่า การวิเคราะห์โดยอาศัยรัฐชาตินั้นไม่เหมาะสม เพราะการวิเคราะห์ที่แนวโน้มจำกัดที่รัฐชาติอยู่ในสภาพแวดล้อมที่ถูกจำกัดขอบเขตไว้ เช่น เศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม จึงไม่สามารถเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอย่างเป็นระบบได้ จึงเสนอแนววิเคราะห์โดยใช้ระบบโลก (World system) เป็นหน่วยในการวิเคราะห์

ระบบโลก ในทัศนะของเขาคือ ระบบสังคมระบบหนึ่ง ซึ่งมีอาณาบริเวณ โครงสร้าง กลุ่มสมาชิก กฎเกณฑ์ ของความชอบธรรม และความสอดคล้องเข้าด้วยกัน การดำรงอยู่ของระบบโลก เกิดจากพลังของความขัดแย้ง ที่ตึงทุกอย่างให้อยู่ด้วยกัน โดยอาศัยความตึงเครียด และทุก ๆ ส่วนจะแยกขาดออกจากกัน เมื่อแต่ละกลุ่มภายในพยายามจะปรับเปลี่ยนให้เป็นประโยชน์แก่ฝ่ายตนมากที่สุด ระบบโลกจึงมีลักษณะเป็นพลวัตรคือมีการขับเคลื่อนด้วยพลังต่าง ๆ ที่อยู่ในระบบ เขาแบ่งระบบโลกออกเป็น 3 แบบ คือ

1. จักรวรรดิโลก (World Empire) เป็นระบบโลกที่มีอาณาบริเวณกว้างใหญ่ ประกอบด้วยกลุ่มวัฒนธรรมหลากหลายที่อยู่ภายใต้การปกครองและควบคุมด้วยกลไกทางการเมืองจากศูนย์กลางอันเดียว คือจักรวรรดิ มีการแบ่งงานทางเศรษฐกิจตามลักษณะของอาชีพ โดยส่วนที่ต่ำกว่าจะถูกเอารัดเอาเปรียบด้วยการถูกดูดซับส่วนเกิน (Surplus) ได้แก่ ทรัพยากรต่าง ๆ ไปสู่ศูนย์กลางอำนาจของจักรวรรดิ เช่น ประเทศมหาอำนาจจะทำสัญญาที่เอารัดเอาเปรียบประเทศที่ต่ำกว่า ตั้งกฎเกณฑ์ที่เอารัดเอาเปรียบในทางการค้า เป็นต้น หากไม่ยินยอมเสถียรภาพทางการเมืองก็จะถูกสันคลอนได้

2. เศรษฐกิจโลก (World Economy) คือระบบเศรษฐกิจที่เป็นระบบที่ประเทศส่วนใหญ่ในโลกใช้เป็นระบบหลักในการค้า ในปัจจุบันคือระบบทุนนิยม โดยเขาแบ่งออกเป็น (1) แกนกลาง (Core) คือศูนย์กลางที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจสูง สามารถ สร้างผลผลิตที่มีเทคโนโลยีสูง เพราะมีความก้าวหน้ามากที่สุด (2) กึ่งขอบนอก (Semi-periphery) คือประเทศที่อยู่กึ่งกลางมีความเจริญแต่ยังไม่เจริญเท่ากลุ่มแกนกลาง สามารถผลิตผลผลิตจากวัตถุดิบมาเป็นสินค้าแปรรูปได้โดยไม่ต้องใช้เทคโนโลยีสูงมากนัก และ (3) ขอบนอก (periphery) คือประเทศที่ล้าหลัง ผลิตวัตถุดิบขาย

¹¹ จูลีฟ ชินวรวรโณ, ระบบโลก : แนวคิดใหม่ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2528), น. 5-8.

ซึ่งประเทศมหาอำนาจจะซื้อวัตถุดิบในราคาต่ำตามที่ต้องการแล้วนำไปผลิตเป็นสินค้าสำเร็จรูปที่มีราคาสูงส่งไปขายทั่วโลก ดังนั้นประเทศขอบนอกจึงขายสินค้าได้ในราคาถูกแต่ซื้อสินค้าในราคาแพง เพราะผลิตสินค้าขั้นปฐมหรือต้นน้ำแต่ซื้อสินค้าที่เป็นปลายน้ำ

3. ระบบสังคมนิยมโลก (World Socialist Government) คือ ระบบที่ยังไม่เกิด เพราะปัจจุบันเศรษฐกิจของโลกยังถูกครอบงำด้วยระบบทุนนิยมอยู่

เขากล่าวว่าระบบเศรษฐกิจโลกจะขยายข้ามพรมแดนของแต่ละประเทศได้ และมีระบบการเมืองของตัวเอง ดังเช่น ระบบทุนนิยมจะมากับแนวทางการเมืองแบบเสรีนิยม ความสามารถที่ผลิตสินค้าที่มีเทคโนโลยีสูงโดยดูดซับเอาวัตถุดิบราคาถูกจากประเทศขอบนอกทำให้เกิดกลไกในการควบคุมและการแบ่งงานกันทำที่ส่วนขอบนอกจะมีลักษณะของทาสแรงงาน ส่วนประเทศกึ่งขอบนอกจะมีการแบ่งปันผลผลิตกัน ส่วนประเทศแกนกลางจะมีการจ่ายค่าแรงและการจ้างตนเองที่มีการชู้ตริตค่อนข้างน้อย เช่น การที่อียู (ประเทศกลุ่มสหภาพยุโรป) ที่เป็นผู้ซื้อกำหนดราคาซื้อขั้นต่ำสำหรับหลังจากไทยตามความพอใจ แต่สินค้าของอียูเอง อียูก็กำหนดราคาเองที่จะขายในราคาที่ตนพอใจ ดังนั้นประเทศขอบนอกที่ไม่สามารถกำหนดราคาขายและราคาซื้อได้เองจึงเสียเปรียบตลอดเวลา นอกจากนี้ประเทศที่เป็นแกนกลางก็พยายามสร้างกติกาของโลกขึ้นเพื่อที่จะเอาเปรียบทางเศรษฐกิจต่อไป เช่น การตกลงเรื่องระเบียบการค้าโลก

ประเทศที่เป็นแกนกลางจะขยายอำนาจทั้งทางการเมืองและทางเศรษฐกิจออกไป เพราะความสามารถในการดูดซับส่วนเกินทำให้ประเทศจักรวรรดินิยมมีทุนสะสมสูงที่ช่วยให้พัฒนาประเทศของตนเองได้มากขึ้นและทิ้งห่างประเทศขอบนอกซึ่ง Immanuel Wallerstein กล่าวว่า ระบบทุนนิยมไม่เพียงแต่จะเกี่ยวข้องกับการกอบโกยมูลค่าส่วนเกินโดยเจ้าของที่ดินจากแรงงานแล้ว แต่จะเป็นการกอบโกยมูลค่าส่วนเกินของระบบเศรษฐกิจโลกทั้งหมดโดยรัฐแกนกลาง

แกนกลางของระบบโลกมักจะมีรัฐที่เข้มแข็งเพราะมีชนชั้นนายทุนเป็นผู้นำ ที่ครอบงำกลไกของรัฐ เพื่อให้รัฐปกป้องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและควบคุมการค้าระหว่างประเทศ แต่อย่างไรก็ตามปัจจัยสำคัญที่เชื่อมระบบย่อยหรือแกนกลาง กึ่งขอบนอก และขอบนอกเข้าด้วยกันเป็นระบบโลก คือ การไหลเวียนของสินค้า (Circulation of good) ซึ่งเป็นตัวการทำให้ระบบทุนนิยมโลกขยายตัวและดำรงอยู่ได้

ทฤษฎีระบบโลกให้คำตอบเกี่ยวกับสงครามอิรักว่าเหตุใดสื่อมวลชนจึงสามารถสร้างภาพของประธานาธิบดีบุชให้ยิ่งใหญ่กว่าประธานาธิบดีซัดดัม และวาทกรรมของสื่อครอบงำให้การที่ประธานาธิบดีบุชเป็นผู้นำที่ยิ่งใหญ่นั้นเป็นเรื่องปกติธรรมดา เพราะอเมริกาเป็นประเทศจักรวรรดิโลก (World Empire) เป็นประเทศแกนกลาง ในขณะที่อิรักเป็นประเทศปลายขอบใน

ระบบโลก และทรัพยากรของอิรัก เช่น น้ำมัน การบูรณะประเทศอิรักหลังสงคราม จะถูกประเทศ
แกนกลางอย่างอเมริกาดูดซับส่วนเกิน (Surplus) จึงเป็นเรื่องปกติธรรมดา

บริบททางวัฒนธรรมของสงครามอิรัก คือบริบททางการเมืองระหว่างประเทศที่จะใช้ใ
การตีความหรือเปิดเผยความจริงที่ถูกเก็บกด และแสดงให้เห็นการครอบงำของวาทกรรมทางการ
เมืองระหว่างประเทศ

แต่วาทกรรมจะไม่เกิดขึ้นถ้าไม่มีผู้สร้างวาทกรรมและแพร่วาทกรรมออกไป ผู้ที่ปฏิบัติ
ในสิ่งเหล่านี้คือ สื่อมวลชน จึงจะกล่าวถึงสื่อมวลชนต่อไปว่าสร้างวาทกรรมอย่างไร

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จันทิมา ปัทมวรรณ¹² ศึกษาการโฆษณาผลิตภัณฑ์บำรุงผิวสำหรับผู้หญิง ที่สร้างนิยาม
ของความงามของผู้หญิง โดยการศึกษาจากภาพโฆษณา และแปลสัญลักษณ์ว่าได้บ่งบอกความ
หมายอย่างไร พร้อมทั้งสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้รับสารว่าได้มีการตีความโฆษณาอย่างไร โดยใช้
ทฤษฎีสัญญาวิทยาและการสร้างความหมาย แนวคิดเรื่องการเข้ารหัส-ถอดรหัส แนวคิดเรื่ององค์
ประกอบการสร้างสรรค์โฆษณาในสื่อสิ่งพิมพ์ แนวคิดเทคนิคการนำเสนองานโฆษณา และแนวคิด
เกี่ยวกับผู้หญิงและความงาม เป็นกรอบแนวทางในการวิเคราะห์

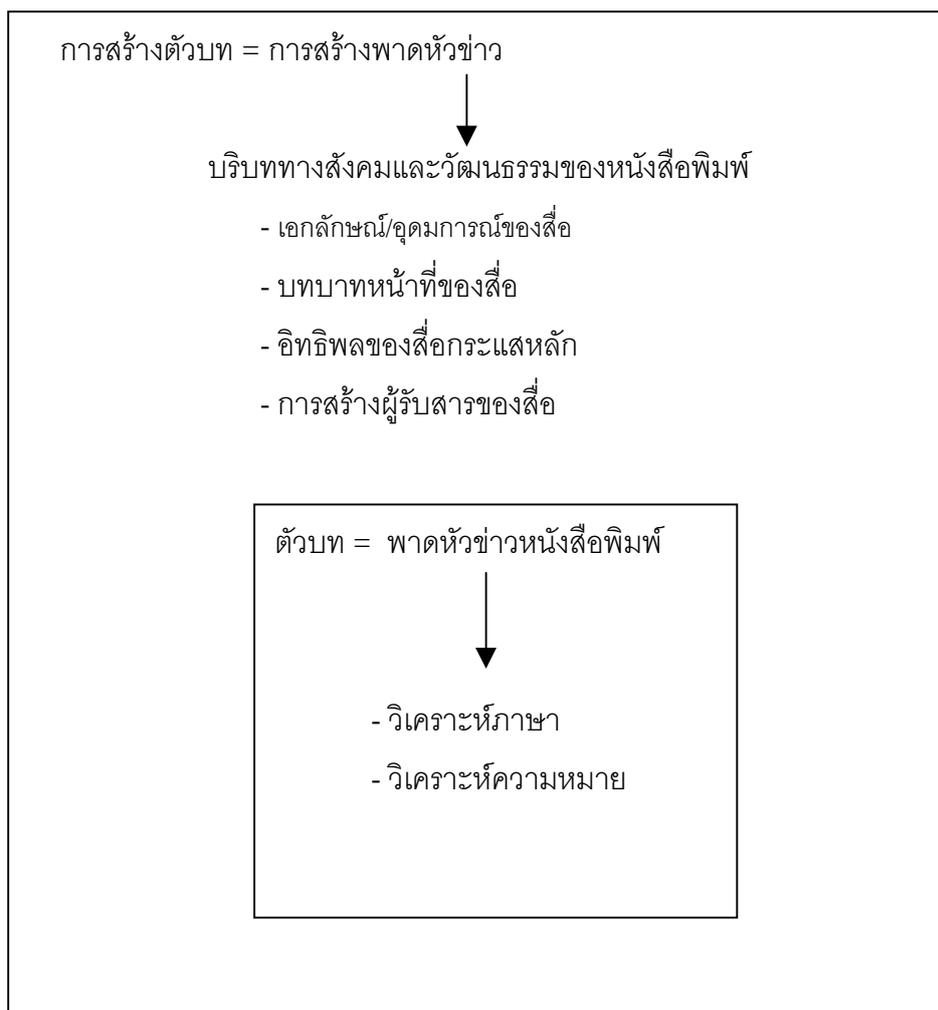
ผลจากการศึกษาพบว่า โฆษณาความงามส่วนใหญ่จะผลิตซ้ำวาทกรรมความงาม
เดิม ๆ ที่ไม่แตกต่างกัน ด้วยการสร้างมายาคติที่เน้นความงามทางกายภาพ ด้วยการย้ามาตรฐาน
ความงามของผู้หญิงผ่านการมองและประเมินค่าความงามทางกายภาพ และการชี้ไปที่ปัญหาผิว
พรรณและการแก้ปัญหาด้วยวิทยาการทางแพทย์ ซึ่งเป็นวิธีการทางวาทกรรมที่อาศัยความรู้ทาง
วิทยาศาสตร์และการแพทย์มาตอกย้ำถึงการรักษาและแก้ปัญหาความงามของผู้หญิง และเน้นย้ำ
ถึงอำนาจของความงามของผู้หญิง แต่ในขณะเดียวกันผู้หญิงก็ถูกควบคุมด้วยกรอบวาทกรรมของ
ความงามที่ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการวิเคราะห์ผู้รับสารพบว่า วาทกรรมความงามของโฆษณามีอิทธิพลต่อการรับรู้
ของผู้หญิงซึ่งอาจจะเป็นผลมาจากวาทกรรมดังกล่าวเป็นวาทกรรมความงามกระแสหลักซึ่งสอดคล้อง
กับค่านิยมของสังคมที่ดำรงอยู่ก่อนแล้ว แต่ผู้หญิงก็มีสิทธิในการเลือกเปิดรับข้อมูลเกี่ยวกับความ

¹² จันทิมา ปัทมวรรณ, “วิเคราะห์การสร้างวาทกรรมความงามของโฆษณาผลิตภัณฑ์
บำรุงผิว,” (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์, 2550), น. บทคัดย่อ.

งาม พร้อมทั้งเป็นผู้เลือกบริโภคนสินค้าด้วยตนเอง แสดงว่าผู้รับสารมีอำนาจในการต่อรองและต่อต้านวาทกรรมความงามของโฆษณา

กรอบแนวคิดในการวิจัย

พาดหัวข่าว = ตัวบท คือ วาทกรรม

การสร้างตัวบท คือ การสร้างพาดหัวข่าว

การทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่กล่าวมาแล้วทั้งหมดได้สร้างกรอบในการศึกษา วาทกรรมของสื่อหนังสือพิมพ์ไทยในสงครามอิรัก โดยใช้แนวทาง Media Discourse ของ Norman Fairclough¹³ ด้วยการวิเคราะห์ ตัวบท และ การสร้างตัวบท ของหนังสือพิมพ์มติชนรายวัน และ หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน/รายสัปดาห์

1. ทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษาวาทกรรม

1.1 ทฤษฎีสัญญาวิทยาและโครงสร้างนิยม โดยต้องการหากฎเกณฑ์ที่กำกับมากับ ตัวบท เพราะผู้เขียนข่าวก็มีบางสิ่งบางอย่างที่แฝงอยู่ ดังที่ทฤษฎีสัญญาวิทยากล่าวว่าผู้เขียนเป็น ร่างทรงของงานของเขา แต่การศึกษาวิชาวิจัยฉบับนี้ให้ความสำคัญกับภาษาที่ใช้ คือ คำอุปมาอุปไมย เพราะคำอุปมาอุปไมยก็คือ สิ่งที่ ทฤษฎีโครงสร้างนิยม ที่ บาร์ท เรียกว่ามายาคติ ที่จะเผยสิ่งที่ ครอบงำไว้ออกมาและกดบางสิ่งเอาไว้ของถ้อยคำในพาดหัวข่าวของหนังสือพิมพ์ (วิเคราะห์ ตัวบท Text)

1.2 วิเคราะห์การสร้างตัวบทของสื่อ จะเป็นในแนวทางวิพากษ์ Hegemony Theory of Media ซึ่งมีธรรมชาติของทฤษฎีหรือ กระบวนทัศน์ทางเลือกที่เชื่อว่าสังคมมีความไม่ เป็นธรรมมีการเอาัดเอาเปรียบกัน และจะต้องเผยแผ่ความจริงเรื่องความไม่เป็นธรรมนี้ให้คนใน สังคมทราบและหาแนวทางในการสร้างความเป็นธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม

1.3 ทฤษฎีระบบโลก ใช้วิเคราะห์บริบททางสังคมในแง่ของการเมืองระหว่าง ประเทศ

2. การสร้างตัวบทของสื่อ

2.1 อิทธิพลของสื่อมวลชนโลก เนื่องจากหนังสือพิมพ์ไทยซื้อข่าวจากสำนักข่าว ต่างประเทศ แล้วแปลเป็นภาษาไทย ดังนั้นเนื้อข่าวจึงเป็นไปตามสื่อโลก แต่พาดหัวข่าวเป็นสิ่งที่ สื่อไทยสร้างขึ้นเอง ดังนั้นการวิเคราะห์การสร้างพาดหัวข่าวจะแสดงให้เห็นถึงทัศนะ ท่าที และ ความเป็นตัวตนของสื่อไทย ภายใต้อุดมการณ์ เอกลัทธิ บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ของ กองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

2.2 สำหรับเรื่องสงครามอิรักที่ได้กล่าวมาแล้วว่า เป็นเรื่องทางรัฐศาสตร์ ที่แวดล้อม “ตัวบท” หรือ “ข่าวสงครามอิรัก” และกระบวนการสื่อสาร เพราะสื่อมวลชนและผู้รับสาร และ ตัวบท ต่างอยู่ในกระบวนการสื่อสาร จะช่วยให้เข้าใจและเห็นภาพของการสร้างวาทกรรมของ สื่อมวลชนภายใต้บริบททางรัฐศาสตร์

¹³ Norman Fairclough, Media discourse (New York: Edward Arnold, 1995), p. 86.

2.3 นอกจากบริบททางรัฐศาสตร์แล้ว ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ได้เข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไรในมุมมองของหนังสือพิมพ์ไทย

2.4 วิเคราะห์บทบาทหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ไทยในกรณีสงครามอิรัก ได้ทำหน้าที่เพียงรายงานข่าวหรือได้ชี้นำต่อสังคมอย่างไร

2.5 วิเคราะห์เจตนาของหนังสือพิมพ์ในการพาดหัวข่าว คือ สื่อมวลชนเขียนข่าวสงครามอิรัก สื่อมวลชนจึงเป็นผู้สร้างวาทกรรม (Constitute) ขึ้นมาอย่างมีเจตนา ด้วยการใช้อำนาจและให้ความหมาย (Significance) ที่เรียกว่า Dominant meaning ที่โน้มเอียงให้เกิดการรับสารแบบ Preferred reading คือการอ่านความหมายที่เป็นไปตามความประสงค์ของผู้ส่งสาร ซึ่งในตัวสารอาจจะมีการเข้ารหัส ด้วยการสร้างมายาคติ (Myth) และเก็บกด (Subjugation) ความจริงบางสิ่งบางอย่างไว้ แล้วแพร่สาร (Volarize) ออกไป และการศึกษานี้มีจุดมุ่งหมายที่จะเผยความจริงบางอย่างที่ถูกเก็บกดไว้เพื่อให้ทราบถึงการสร้าง ตัวบท และ กระบวนการในการสร้างตัวบทอย่างไรของสื่อมวลชนไทย โดยเปรียบเทียบผลจากการวิเคราะห์ ตัวบท และการวิเคราะห์กระบวนการสร้างตัวบท กับการสัมภาษณ์ของบรรณาธิการข่าวต่างประเทศว่า เป็นอย่างไร (ตรงกัน หรือ ต่างกัน)